O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O’RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

MAKTABGACHA TA`LIM METODIKASI KAFEDRASI

MAKTABGACHA TA`LIM QIYOSIY PEDAGOGIKASI

FANIDAN

MA`RUZA MATNI

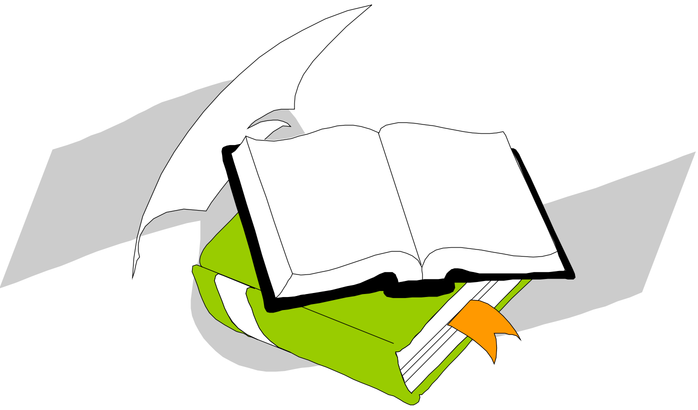

Namangan – 2018 y

Mazkur ma`ruza matnida qiyosiy pedagogika faniga doir me’yoriy ta’minot o‘z aksini topgan.

Ushbu o ma`ruza matni oliy ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari uchun tavsiya etiladi. Shu bilan birga mazkur o‘quv-uslubiy majmuadan ilmiy tadqiqotchilar hamda pedagogika fani bilan qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Tuzuvchi: **N. Abdusamatova**

Taqrizchi: **dots., O`. Asqarova**

k.o`q., Z. Qoraboyeva

Ma`ruza matnida Namangan davlat univeristeti universiteti Ilmiy kengashining 2018 yil 3 sentabrdagi 1-sonli qaroriga ko‘ra, o‘quv jarayoniga tatbiq etish uchun tavsiya etilgan.

1-MAVZU: Maktabgacha ta'lim qiyosiy pedagogikasi fani haqida umumiy tushuncha. Fanning maqsadi, vazifalari, mazmuni.

REJA:

1. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogikasi fanning mazmuni va mohiyati

2. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogikasi fanining ijtimoiy fanlar bilan bog`liqligi.

3. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogikasi fanining predmeti tog`risida turlicha yondoshuvlar

4. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogikasi ilmiy-tadqiqiot metodlari

O'quv mashg'ulotining maqsadi: Turli davlatlar ta'lim tizimini qiyosiy tahlil qilishning asosiy negizi bo'lgan qiyosiy pedagogika fanining predmeti, ob'ekti, maqsadi, vazifalari va tadqiqot metodlari bilan tanishtirish.

Tayanch tushunchalar: Maktabgacha ta`lim, qiyosiy pedagogika, ijtimoiy fanlar, fanning predmeti, ilmiy-tadqiqiot metodlari

imkoniyatlarga boy milliy urf-odatlarimiz, an'analarimiz, xalq og'zaki ijodi namunalari va mutafakkirlarimizning ijodiy va milliy merosidan baxramand etish bilan birga ularning kelajakdagi ish faoliyatlarida Amaliy ahamiyat kasb etuvchi pedagogik bilim, kunikma va malakalarni shakllantirish va rivojlantirishdan iborat.

Bu fanda har bir xalq yashash tarzi, tarixiy va ijtimoiy darajasi, milliy madaniyatiga ega ekanligiga mos ravishda, o'ziga xos takrorlanmas milliy-tarbiya madaniyatiga ega bo'lishi va bulardan hayotda foydalana bilishi kerak Qiyosiy pedagogika fanining bozor iqtisodiyoti jarayonidagi tutgan urni va ahamiyati, talaba yoshlarni milliy mafkuraviy karashlarni shakllantirish, jamiyatning ilg'or nufuzini kuchi sifatida sog'lom e'tiqodni , erkin fikrlovchi, komil insonlar bulish jarayonidagi urni va rolini aniqlash. Jahon pedagogikasida, ayniqsa taraqqiy etgan mamlakatlarda ta'limning amalga oshirilishi , istiqboli to`g`risida batafsil ma'lumotlar beriladi.

Fransiyaning ta'lim tizimi boy va qadimiy tarixga ega. bu yerda «Ta'lim haqida»gi Qonun dastlab 1955 yilda qabul qilinib, 1975 yilda unga bir qator o'zgartirishlar kiritilgan. 2004 yil 15 martda yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun qabul qilindi

Fransiyada ta'lim tizimining dastlabki bosqichini maktabgacha tarbiya tashkil etadi. Bu bosqichni «Onalar maktabi» deb ham yuritishadi. Bundan

kuzlangan maqsad bolalarning maktabdagi sharoitini uz sharoiti Bilan yaqinlashtirish, ularga oiladagidek iliq munosabatni shakllantirishdan iborat.

Fransiya ta'lim tizimida bolalarning go`daklik chog'idanoq maktabda uqitish uchun tayyor xolda olib kelish g'oyat muxim masala hisoblanadi.

Germaniya maorifidagi asosiy muammo sobiq GDRdagi ta'limni bir xil milliy me'yorga solishdan iboratdir Asosiy vazifa sobiq GDR dagi ta'lim tuzilmasini Yangi me'yorga va ulchovga tushirish, oddiy usul bilan GFR dagi ta'lim tizimiga utkazib quyishdan iborat.

Ammo buning xam uziga xos muammolari bor. Birinchidan mablag' masalasi bulsa, ikkinchidan sobiq GDR dagi ta'lim jarayoni qatnashchilarining bu uzgarishga munosabatidir.

Niderlandiya ta'lim tizimining shakllanish davri 1789 yilda Fransiya revolyutsiyasi natijasida paydo bo`lgan Bativ Respublikasi davriga to`g`ri keladi. Mamlakatning 75 foiz maktablari xususiy shaxslar, tashkilotlar va jamiyatlar tomonidan , jumladan xristian yoki katolik cherkovlari tomonidan tashkil etilgan. Bu mamlakat ta'lim tizimi 7-3-2 shaklidadir. Boshlang'ich ta'lim maktabgacha tarbiya bilan qushilgan.

Niderlandiyada qariyb 4 mln. yoshlar kunduzgi ta'lim oladi. Mamlakatda majburiy ta'lim pulsiz, katta yoshlar maktablari va oliygoxlari pullik.

O`qituvchi va tarbiyachilarning maoshlari davlat tomonidan tayinlanadi Ta'lim vazirligi Niderlandiyada eng qimmat turuvchi vazirlikdir. Unga davlat bir yilga 29,6 milliard gulden mablag' sarf etadi. Bu davlat byudjetining 17 foizidir. Bu davlatning yer yuzida nufuzli o`rin olishida uning taraqqiy etgan ta'limi juda qo`l keladi.

Yaponiya ta'lim tizimlarining yuksak parvozi uz-uzidan bo`lgani yo`q. Uning xam o`ziga xos inqirozi va muammolari bo`lgan. Bularni to`liqroq tasavvur qilish uchun mamlakat pedagogik tamoyillari va maorif taraqqiyotining tarixiy bosqichlariga nazar tashlash maqsadga muvofiqdir.

Yapon ta'lim tizimining mumtoz shakllanishi 1867-1868 yillardagi mamlakat hukmdori Meydzi tomonidan amalga oshirilgan isloxotlarga borib takaladi. Bu xukmdorning uz oldiga kuygan ilk qat'iy shiori bulib, biri «Fukkoki kioxsi» - boyish, mamlakatni mustaxkamlash va harbiylashtirish, ikkinchisi esa

«Siokusan kogio»-ilg'or G'arb ishlab chiqarish texnologiyasi asosida mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish edi. Meydzi ikki maqsadni amalga oshirishning bosh omili ta'lim tizimlarini tubdan uzgartirish va yangilashda deb hisoblardi.

Yaponiya yuksak ilmiy kudratga ega mamlakatdir.U dunyoda ta'limni rivojlantirishga mablag' sarf etishda AQShdan keyin ikkinchi urinda

turadi.mamlakat ilmiy izlanishlarga xususiy sektorni qushib xisoblaganda, umumiy fanni rivojlantirishga ajratilgan mablagning beshdan turt kismi ajratilmokda. Keyingi 10-15 yilda tabiatshunoslik va texnologiya soxasidagi oliy uquv yurtlari rivojlantirildi, bunga ilmiy izlanishlarga muljallangan mablag'ning qariyb 60 foizi sarf etiladi.

Texnika taraqqiyoti yuqori saviyali mutaxassis va ishchilarga bo`lgan extiyojni kuchaytirib yubordi.

Rivojlangan mamlakatlarda 12-13 yoshgacha bo`lgan bolalarni umumiy majburiy va bepul uqitish joriy qilindi. Bu omil axoli savodxonligining oshishiga olib keldi, imtiyozli uquv yurtlari tarmog'i kengaydi. Biroq xalqning asosiy qismi qashshoq yashaganligi, yomon uy-joy sharoitlari, bolaligidan tirikchilik uchun pul topish zarurligi bir kator mamlakatlarda kuplab bolalarni ukishni oxiriga yetkazmasdan maktabni tashlab ketishiga majbur qilardi. Ayni paytda , ta'lim soxasidagi salbiy jixatlarni xam kurmaslik mumkin emas edi.

Chunonki, ba'zi mamlakatlarda yoshlarni millatchilik, irkchilik ruhida tarbiyalashga e'tibor berilgandi.

Xususan, AQShda xalq maorifi tizimi irqchilik ruhida edi. Negrlarning bolalari uchun aloxida maktablarda oq tanlilarning bolalari uchun tashkil etilgan maktablardagiga qaraganda katta xajmda bilim berilar edi. Mamlakatda hukm surayotgan irqchilikka qarshi kurash masalasi Garriyut Bicher-Stounning «Tom tog'aning kulbasi» asarida uz ifodasini yaqqol topdi. Bu davrda Sharqda xalq ta'limi soxasida G'arbning yutuqlari tashviq qilina boshlandi. Yevropa ta'siri kuchaydi.

XX asr boshlariga kelib, jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo`lgan tabiiy fanlarning jadal rivojlanishi, texnikaning yanada ildam taraqqiyoti diniy xurofotlardan xoli bo`lgan ilmiy dunyoqarashning mavkei mustaxkamlanishi uchun sharoit yaratdi Gumanitar fanlarda , birinchi navbatda, falsafa, iqtisodiyot nazariyasi, adabiyot va sotsiologiyada realistik vokelikni aks ettiruvchi asarlar yuzaga keladi. Bir qator olim va yozuvchilar insonlarning yaxshi yashashi uchun, demokratiya, tenglikni ta'minlovchi jamiyatni barpo qilish maqsadida shunga intiluvchi g'oyalarni ifodalovchi va ulug'lovchi asarlarni yuzaga keltirdilar.

Lekin, qanday qilib bulsa xam boylik tuplashga xarakat qilishni tasvirlovchi asarlar xam paydo bul- di. Bu davrda madaniyati , adabiyot va san'atning demokratik asosda rivojlanishi uchun sharoit yaratildi.Ayniqsa, bu narsa adabiyotda yaqqol uz ifodasini topdi, shu sababli tanqidiy realizm va naturalizm yuzaga keldi.

Tarixchilar insoniyat taraqqiyotining turli davrlari xaqida juda katta ashyoviy dalillar tupladilar . Bu davrda xam azaliy kurash yaxshilik va yomonlik urtasidagi kurash-mafkuraviy , g'oyaviy hayotning asosini tashkil qildi.

Gumanitar soha olimlari XX asr boshida ruy berayotgan Yangi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni urganishni kuchaytirdilar.

Bu davrda falsafa Fani xam rivojlanib davrga moslashdi. Ilgari ma'rifatparvarlik kuchli bulsa, endi inson huquqlariga e'tibor kuchaydi. Fanning rivojlanishi Bilan uning jamiyatdagi urnini belgilash, barcha ijtimoiy muammolarni xal etishda fanning ijobiy xodisa ekanligini asoslash kuchaydi.

Bu davrning mashxur faylasuflaridan biri Fridrix Nitshe (1844-1900) inson irodasi masalasiga katta e'tibor berdi. Inson borlig'ida maxluqlik va xoliqlik birlashib ketganini asoslashga harakat qildi U zardushtlik ta'siri ostida «Zardusht tavallosi» asarini yozdi. Bu asarda kuchli shaxslarni tarbiyalash g'oyasi ilgari suriladi.

Z.Freyd (1856-1939) - psixoanaliz nazariyasining asoschisi , dunyoga tanilgan olim. Uning asarlari XIX asr oxiri XX asr boshlarida yevropada adabiyot va san'atning rivojlanishiga katta ta'sir kursatdi . Freyd qilgan buyuk inqilobining mohiyati shundaki, u Dekartning inson to`g`risidagi tasavvurlarini inkor etib fenomenologik (favqulodda, nodir) yondashuv yordamida ongsizlikni tahlil qilish mumkinligini asoslab berdi. Psixoanaliz an'analarga muvofiq ongsizlik bilib-bulmas jarayon deb tushuntiriladi.

Tarixiy taraqqiyotining davriy modeli, Dune dinlari (buddaviylik, xristian, islom)ning barcha xalqlarni yaqinlashtiruvchi va jipslashtiruvchi bosh omil ekanligi g'oyalari ilgari surildi. Shu tariqa cherkov vijdon erkinligi, diniy e'tiqod erkinligi , barcha dinlarining tengligi tamoyillariga toqat Bilan kunika boshladi.

Bu davrda jahon demokratik madaniyatining fondi Osiyo va Lotin Amerikasi mamlakatlari yozuvchilarining ijodi Bilan xam boyidi. Atoqli Yapon yozuvchisi A.Ryuneske novellalarida parazit mulkdorlar axloqining inqirozi, xalq ommasining umuiy kuchini anglash uz aksini topdi.

Hind gumanisti yozuvchisi R.Tagor (1861-1941) falsafiy teranligi va badiiy barkamolligi Bilan ajralib turuvchi romanlar, hikoya va she'rlar Bilan butun dunyoga mashxur buldi.

Frantsuz adibi Viktor Gyugo (1802-1885) uzining «daxshatli yil, « Dengiz zaxmatkashlari», «Xurlanganlar», «Tuqson uchinchi yil» kabi asarlarda zulmga , jaxolat va adolatsizlikka qarshi norozilik , bosqinchilikka nafrat , kurashchan xalqqa xayrixoxlik bildiradi va haqoratlangan mehnatkash insonning fojiali hayoti va kurashini tasvirlaydi.

Bu davrda, Yaponiyalik mashxur yozuvchi Simey Ftabateyning «Suzayotgan bulutlar», Roka Tokutominning «Kurasivo», «Yashamagan yaxshi» romanlari feodal qoldiqlariga qarshi, milliy qadriyatlarni asrashga xorijning ma'naviy tasviriga qarshi qaratilgan edi. Hindistonda bengal yozuvchisi Shorotchandra Chattopadnoy, shoir Muxammad Iqbol asarlari shaxar va qishloq xayotini yerkin tasvirladi, xalqni uyg'onishga undadi.

Shunday qilib, XIX asr oxiri XX asr boshlarida Fan va madaniyat ancha yuksalib insonlarning yaxshi hayot kechirishlari uchun xizmat qila boshladi.

Nazorat savollari :

1. Jahon pedagogikasida ta'lim amalga oshirilishi kanday olib borilmoqda ?
2. Jahon mamlakatlarining ta'lim tizimida qanday maorif muammolari bor ?
3. Chet el ta'lim tizimi xaqida nimalarni bilasiz ?
4. XIX asr oxirlarida pedagogika fanida qanday uzgarishlar, yangiliklar buldi ?
5. Qiyosiy pedagogika taraqqiyotining ikkinchi davrida ta'lim soxasi xaqida gapiring.
6. XIX asr oxiri XX asr boshlari jahon adabiyotining yirik namoyondalari ijodi xaqida gapiring.

2-MAVZU: MAKTABGACHA TA`LIM QIYOSIY PEDAGOGIKA FANINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI.

REJA:

1. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogikaning taraqqiyot davrlari.
2. Maktabgacha ta`lim qiyosiy pedagogika jamiyatlari.
3. Qiyosiy pedagogika fani rivojlanishida xalqaro tashkilotlar va ularning faoliyati

O'quv mashg'ulotining maqsadi: Talabalarda qiyosiy pedagogikaning taraqqiyot bosqichlari hamda qiyosiy pedagogika jamiyatlari haqidagi tasavvurlarini shakllantirish.

Tayanch tushunchalar: Maktabgacha ta`lim, qiyosiy pedagogika, qiyosiy pedagogikaning taraqqiyot davrlari, xalqaro tashkilotlar, pedagogika jamiyatlari.

Qiyosiy pedagogika fanining ta'lim jarayonidagi tutgan o'rni va ahamiyati talaba yoshlarning milliy mafkuraviy qarashlarini shakllantirish, jamiyatning ilg'or nufuzli kuchi sifatida sog'lom e'tiqodli, erkin fikrlovchi, komil insonlarni tarbiyalash yo'llarini aniqlashdan iboratdir. Bu haqida jahon pedagogikasida, ayniqsa taraqqiy etgan mamlakatlarda ta'limning amalga

oshirilishi, istiqboli to'g'risida batafsil ma'lumotlar beriladi. SHu o'rinda qiyosiy pedagogikaning taraqqiyot bosqichi haqida to'xtalib o'tishimiz joiz.

Frantsiyaning ta'lim tizimi boy va qadimiy tarixga ega. Bu erda «Ta'lim haqida»gi Qonun dastlab 1955 yilda qabul qilinib , 1975 yilda unga bir qator o'zgartirishlar kiritilgan. Frantsiyaning hozirgi davrda amal qilinayotgan «Ta'lim haqida»gi Qonuni 1989 yil 10-iyulda qabul qilingan.

Frantsiyada ta'lim tizimining dastlabki bosqichini maktabgacha tarbiya tashkil etadi. Bu bosqichni «Onalar maktabi» deb ham yuritishadi. Bundan ko'zlangan maqsad bolalarning maktabdagi sharoitini o'z sharoiti bilan yaqinlashtirish, ularga oiladagidek iliq munosabatni shakllantirishdan iborat.

Frantsiya ta'lim tizimida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayyor holda olib kelish g'oyat muhim masala hisoblanadi.

Germaniya maorifidagi asosiy muammo sobiq GDRdagi ta'limni bir xil milliy me'yorga solishdan iboratdir. Asosiy vazifa sobiq GDR dagi ta'lim tuzilmasini yangi me'yorga va o'lchovga tushirish, oddiy usul bilan GFR dagi ta'lim tizimiga o'tkazib qo'yishdan iborat.

Ammo buning ham o'ziga xos muammolari bor. Birinchidan mablag' masalasi bo'lsa, ikkinchidan sobiq GDR dagi ta'lim jarayoni qatnashchilarining bu o'zgarishga munosabatidir .

Niderlandiya ta'lim tizimining shakllanish davri 1789 yilda Frantsiya revolyutsiyasi natijasida paydo bo'lgan Bativ Respublikasi davriga to'g'ri keladi. Mamlakatning 75 foiz maktablari xususiy shaxslar, tashkilotlar va jamiyatlar tomonidan, jumladan xristian yoki katolik cherkovlari tomonidan tashkil etilgan. Bu mamlakat ta'lim tizimi 7-3-2 shaklidadir. Boshlang'ich ta'lim maktabgacha tarbiya bilan qo'shilgan .

Niderlandiyada qariyb 4 mln. yoshlar kunduzgi ta'lim oladi. Mamlakatda majburiy ta'lim pulsiz, katta yoshlar maktablari va oliygoxlari pullik.

O'qituvchi va tarbiyachilarning maoshlari davlat tomonidan tayinlanadi . Ta'lim vazirligi Niderlandiyada eng qimmat turuvchi vazirlikdir . Unga davlat bir yilga 29,6 milliard gulden mablag' sarf etadi. Bu davlat byudjetining 17 foizidir. Bu davlatning er yuzida nufuzli o'rin olishida uning taraqqiy etgan ta'limi juda qo'l keladi .

Yaponiya ta'lim tizimlarining yuksak parvozi o'z-o'zidan bo'lgani yo'q.Uning ham o'ziga xos inqirozi va muammolari bo'lgan. Bularni to'liqroq tasavvur qilish

uchun mamlakat pedagogik tamoyillari va maorif taraqqiyotining tarixiy bosqichlariga nazar tashlash maqsadga muvofiqdir.

Yapon ta'lim tizimining mumtoz shakllanishi1867-1868 yillardagi mamlakat hukmdori Meydzi tomonidan amalga oshirilgan islohotlarga borib taqaladi. Bu

hukmdorning o'z oldiga qo'ygan ilk qat'iy shiori bo'lib, biri «Fukkoki kioxsi» - boyish, mamlakatni mustahkamlash va harbiylashtirish, ikkinchisi esa «Siokusan kogio» - ilg'or G'arb ishlab chiqarish texnologiyasi asosida mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish edi. Myeydzi ikki maqsadni amalga oshirishning bosh omili ta'lim tizimlarini tubdan o'zgartirish va yangilashda deb hisoblardi.

Yaponiya yuksak ilmiy qudratga ega mamlakatdir. U dunyoda ta'limni rivojlantirishga mablag' sarf etishda AQSHdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Mamlakat ilmiy izlanishlarga xususiy sektorni qo'shib xisoblaganda, umumiy fanni rivojlantirishga ajratilgan mablag'ning beshdan to'rt qismi ajratilmoqda. Keyingi 10-15 yilda tabiatshunoslik va texnologiya sohasidagi oliy o'quv yurtlari rivojlantirildi, bunga ilmiy izlanishlarga mo'ljallangan mablag'ning qariyb 60 foizi sarf etiladi.

BMTning Yunesko tashkiloti bolalarni Himoya kilish tashkiloti (Yunisef), oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi masalalari bilan shug'ullanuvchi «FAO» tashkiloti, Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST), Atom energiyasi bo'yicha xalqaro vakillik (MAGATE), Kosmik fazodan tinch maqsadda foydalanish Komiteti, Xalqaro Elektr Aloqalari Ittifoqi singari o'nlab tashkilotlar davlatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirishda jahon siyosatining etakchi kuchiga aylanib bormoqda.

1993 yilgi ma'lumotlarga ko'ra Yunesko tashkilotiga 171 davlat, jumladan O'zbekiston ham a'zo.

Bu tashkilotning qarorgohi Frantsiyaning poytaxti Parij shahrida bo'lib, uning bosh organi - Bosh direktordir.

Yunesko faoliyati o'ta xilma-xil va ko'p qirralidir, uning ta'lim soxasidagi ishlari ko'p yo'nalishdarda olib boriladi. Jumladan, rivojlangan mamlakatlarda savodsizlikni tugatish, jahon ta'limi rivojlanishidagi tendentsiyalarni tahlil qilish va uni ommalashtirish, u yoki bu mamlakatlarda ta'lim bo'yicha olib borilayotgan siyosatni ham ma'naviy rag'batlantirish va boshqalar.

Yunesko mazmunli ta'limning hamma uchun birday imkoniyat doirasida bo'lishini ta'minlash, uning uzluksizligini qaror toptirish, ta'limni va uning shaklini kelajakda rivojlanishi tamoyillaridan kelib chiqadi .

O'qituvchi kadrlar tayyorlash, ularning nazariy-amaliy saviyasini muttasil oshirib borish, ba'zi mamlakatlarda muammo bo'lib xisoblangan hotin-qizlarning erkaklar bilan teng bilim olish xuquqlarini ta'minlash, ekologik ta'limni yo'lga qo'yish, darslik va dasturlarni takomillashtirish, mamlakatlar o'rtasida ta'lim buyicha hamkorlikni butun choralar bilan rivojlantirish va juda ko'p boshka masalalarni hal qiladi .

Bu faoliyatning barchasi yoshlarga jahon talablari ruhida ta'lim byerish, ularni xalqaro hamkorlik, o'zaro ishonch, do'stlik, birodarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgandir .
Fan va texnikani rivojlantirish borasida Yunesko bir qator davlatlararo dasturni amalga oshirdi . Bu dastur asosan, ekologik muhitni yaxshilash, atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liqdir .
Hozirgi dunyoda millatlar va xalqlarning madaniy, tarixiy meroslarini asori atiqalarini asrash, avaylash, kelajak avlodlar uchun uni saqlash ta'mirlash ishlari katta ahamiyatga molikdir. Bu masalada Yunesko asosiy o'rinni egallaydi .
Uning ro'yxatiga jahon tarixiy yodgorliklarining iftixori hisoblangan Buyuk Xitoy devori, London Taueri , Klimenjarodagi milliy park va boshqa minglab ob'ektlar kiradi .
1993 yildan boshlab O'zbekistonning Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qon, Toshkent va boshqa joylaridagi ko'plab tarixiy obidalar ana shu ro'yxatga kiritiladi.
Yunesko faoliyati tarkibiga yana xalq og'zaki ijodiyoti , folklor o'lanlar , aytishuvlar , maqomlar , xalq kuylari, laparlarni saqlash ham kiradi .
Adabiyot buyicha Yuneskoning roli ayniqsa salmoqlidir . Jahon adabiyoti , uning shoh asarlari , adabiy meros ayniqsa u tomonidan e'zozlanib , ular to'planadi va jahonning turli tillariga tarjima qilinib , bosmadan chiqariladi va tarqatiladi .
1992 yil 2-martda O'zbekiston BMTga a'zo bo'lgach , BMTning barcha tashkilotlariga haqli a'zo bo'lib kira olish huquqiga ega bo'ldi . SHu bois O'zbekiston 1993 yil 26-oktyabrda Yuneskoga a'zo bo'ldi .
1993 yil Yuneskoning ko'zga ko'ringan ekspertlari yurtimizga tashrif buyurib, Samarqand, Buxoro , Xiva shaharlarining tarixiy obidalari bilan tanishdilar. Natijada bu yodgorliklarni qayta tiklash va ta'mirlash dasturi tuzildi va bu dastur 1995 yildan amalga oshirila boshlandi .
Yunesko tashabbusi bilan Parijda Muhammad Tarag'ay ,Ulug'bek tavalludining 600-yillik yubiley tantanalari bo'lib o'tdi . Samarqand, Buxoro , Xiva shaharlarining yubileylari o'tkazildi .
Yunesko ekologik muammolari hal etishda ham yordam ko'rsatishga tayyor .
BMT jahon madaniyati va ma'rifatini rivojlantirish o'n yilligini (1988-1997) o'tkazishga qaror qilingan edi .
Yunesko ham shu doirada faoliyat yurgizib , «Buyuk Ipak yo'li»ni kompleks o'rganish dasturini qabul qildi . Bu dasturning maqsadi SHarq bilan G'arb o'rtasidagi kuruqlikdan va dengizdagi yo'lining salohiyatini aniqlash , tiklashdan iborat bo'lsa , ikkinchi tomondan bu yo'l SHarq bilan G'arbning

madaniy va ma’rifiy hamkorligini ham bir-biriga bog’lovchi ko’prik ekanligini ochib berish , uni tiklashdan iboratdir .

Bu tadqiqotlar to’rt asosiy yunaliщda olib borilmoqda :

1. Ipak yo’li mamlakatlariga kiruvchi xalqlarning tili va yozuvini o’rganish.
2. Karvonsaroylar o’rnini aniqlash va ularni qayta tiklash, pochta aloqalarini yo’ga qo’yish .
3. Kosmik arxeologiyani qayta jonlantirish.
4. Jahon turistlar tashkiloti bilan hamkorlikda ipak yo’li bo’ylab turistik yo’nalishlarni ochish va uni harakatga keltirish .

Yuneskoning tashabbusi va hamkorligi bilan O’zbekistonda qator madaniy ma’rifiy tadbirlar o’tkazish davom etmoqda .

AQSH ta’lim tizimining maqbul tomonlarini ijobiy qo’llanilish bilan boshqarish, uni to’la mustaqillikka o’rgatish va tatbiq etish , besh yoshlik bolalarni maktab bosqichiga puxta tayyorlash , dars jarayonining bir xil andozasidan qutilish yo’llarini izlash , yo’nalishli va ayrim predmetlarini chuqurlashtirib o’rgatish bo’yicha olib borilayotgan ishlarni yangi bosqichga ko’tarish , kasb yo’nalishi berish yo’lida olib borilayotgan ishlarini chuqur taxlil etib , maxalliy sharoitdan kelib chiqish o’z ish faoliyatda qo’llashni tashkil qilish e’tiborga loyiqdir .

AQSH pedagogikasidagi :

-bolani o’z kuchi va imkoniyatiga ishonch ruhida tarbiyalash

- o’kuvchilarning eng kichik shaxsiy imkoniyatlarini ruyobga chiqarish uchun kurash ,

-vatanga g’urur va iftixor ruhida tarbiyalash kabi asosiy xususiyatlar boshqa davlatlar , jumladan bizning pedagogikamizga ham tatbiq etish zarur bo’lgan muhim sifatlardir . Buyuk Britaniya yuz yillardan beri sifatli klassik ta’limi bilan mashhurdir . Bu ta’lim davr sinovidan o’tgan va xalqaro ta’lim bozorida etakchi o’rinda turadi .

Mavzuni mustahkamlash va o‘z-o‘zini nazorat qilish uchun savollar:

1. BMT, YUNESKO, YUNISEF tashkilotlari haqida gapiring.
2. YUNESKO tashabbusi bilan Parijda qaysi vatandoshlarimizning yubileyi bo‘lib o‘tdi?
3. YUNESKOning “Buyuk ipak yo‘li”ni o‘rganish dasturi qaysi yo‘nalishlarda olib borilmoqda?
4. Jahon tarixiy yodgorliklariga O‘zbekistondan qanday obidalar kiritilgan?

3-MAVZU: OSIYO MAMLAKATLARIDA TA`LIM-TARBIYA JARAYONINING O`ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

REJA:

1. Osiyo mamlakatlarida ta`lim-tarbiya jarayonining o`ziga xos xususiyatlari
2. Oliy ta`lim va uning darajalari
3. Xitoyda boshlang'ish va o'rta ta`lim.
4. Kasbiy ta`lim.Oliy ta`lim va undan keyingi o'qish.

Xitoy maktablarining tarixi juda qadimiy davrlarga borib taqaladi. Xitoyda dastlabki maktablar eramizdan ancha ilgari vujudga kelgan. Qadimgi xitoy faylasufi va pedagogi eramizdan avvalgi V-IV asrlarda yashagan Konfutsiy qator ajoyib pedagogik g'oyalarni olg'a surgan va xususiy uqitishga asos solgan.

1949 yilda xalq inqilobi g'alaba qozonganidan sung Xitoyda savodsizlikni tugatish va maktab ta'limini rivojlantirish borasida keng miqyosdagi ishlar amalga oshirildi. Xalq ta'limini isloh qilishdagi qarorda bolalar va usmirlar uchun ham, kattalar uchun ham boshlang'ich hamda urta maktablar tarmog'ini yaratish kuzda tutilgan edi. Islohotga muvofiq uqish muddati boshlang'ich maktabda 5 yil, urta maktabda 6 (3-3) yil qilibbelgilandi. Ta'lim sohasida 1958 yildagi uzgartirishlar yaxshi natija bermadi.

XKP MK ning 1985 yil 27 mayda qabul qilgan "Ta'lim tizimini isloh qilish to`g`risida" gi qarori hozirgi bosqichda XXR ta'limini rivojlantirishning muhim omili buldi. 1986 yilda qabul qilingan majburiy ta'lim to`g`risidagi Qonunga kura majburiy ta'limning muddati boshlang'ich va tuliqsiz urta maktabda 9 yil, tuliq urta maktabda 3 yil qilib belgilandi.

Xitoy maktablarida ta'lim putunxua tilida olib boriladi. U xitoy tilining pekin shevasiga asoslangan. Xitoydagi bolalarning bir qismi boshlang'ich maktabga kirishdan oldin bolalar bog'chalarida tayyorlanadilar. Xitoyda sunggi 20 yil mobaynida har qaysi oila bittadan bolaga ega bulishi siyosati yurgizilishi sababli uquvchilar soni ancha kamaydi.

Boshlang'ich maktab uquv rejasiga 9 ta predmet: axloqiy tarbiya, ona tili, arifmetika, jamiyat (tarix, geografiya) tabiatshunoslik, jismoniy tarbiya, ashula va musiqa, badiiy tarbiya, mehnat ta'limi kiritilgan. Ana shu asosiy uquv predmetlaridan tashqari, haftada 6-8 soat faoliyatning har xil turlariga: mustaqil tayyorlanishga (1-2 soat), sinf majlislari utkazishga 1 soat, sport uyinlariga (2-3 soat), qiziqishlar buyicha mashg'ulotlarga (2 soat) ajratiladi.

Xitoyda oliy ta'lim jarayonida talabalar uchun ibratli shart-sharoitlar yaratilgan. Avvalo universitetlar kontengentiga mamlakatning demografik holati

uz ta‘sirini kursatgan. Masalan: birgina Shanxay universitetining uzida 26 fakultet bulib, 33 000 talaba bakalavriat va magistraturada uqiydi. Kupchilik professor-uqituvchilar AQSH da malaka oshirib kelishadi. Hozirgi kunda universitetda “Zamonaviy kommunikatsion va axborot texnologiyalari”, “Raqamli tizimlar xavfsizligi”, “Kompyuter grafikasi va WEB dizayn” kabi fanlar uqitilmoqda. Oliy ta‘lim tizimida uqitishning kredit tizimi joriy etilgan. Bu omil talabalarning mashg’ulotlarga qatnashishi, mustaqil ishlashi va ilmiy izlanishga jalb etilishiga ijobiy ta‘sir etgan.

Uqitishning kredit tizimida bakalavr diplomiga ega bulish uchun jami 311 kredit yig’ishi kerak. Har bir kredit 10 soat ma‘ruza darslari davomida tuplanadi. Amaliy darslardan 20 soat mashg’ulotda 1 kredit tuplanadi. Talabalar uqishni 4 yilda tugatishi shart emas. Lekin 8 yildan ortiq uqish ham mumkin emas. Agar talabalar kreditlarning 80 % ini tuplasa, bakalavr diplomiga ega buladi.

Davomatga alohida e‘tibor beriladi, agar talaba 1 fan buyicha mashg’ulotlarning 3/1 qismini qoldirsa (agar kasallik varaqasi bulsa ham), uz-uzidan imtihonga kiritilmaydi va shu fan buyicha kreditni bajara olmaydi. Natijada talaba oliy uquv yurtidan ketadi va kelgusi uquv yilida shu fanni uqishga va kredit tuplashga majbur buladi.

Talabalarga fanlarni tanlab urganish uchun katta imtiyozlar berilgan. Masalan: fizika fakultetining talabasi matematika va mexanika fakultetlaridan uzini qiziqtirgan fanlarini tanlab uqishi mumkin. Universitetlar ilmiy tekshirish muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari bilan mustahkam aloqaga ega. Universitetlarga ixtisosliklar buyicha kichik ishlab chiqarish korxonalari mavjud. Amaliy mashg’ulotlar bevosita ana shu korxonalarda olib boriladi. Talaba bironta sxema, loyiha yoki detalni uz quli bilan yasab kursatishi kerak. Laboratoriya mashg’ulotida tayyorlangan mahsulot umumiy texnikaviy nazoratdan utgach, uquv topshirig’i bajarilgan hisoblanadi. Oxirgi kurslarda ishlab chiqarish korxonlaridan, muassasalardan vakillar kelib, suhbat asosida bulajak mutaxassis – talabani tanlab oladi va oliy ta‘lim muassasasiga shartnoma asosida pul utkazadi. Bunday omil imkon qadar talabalarning uzi egallayotgan ixtisoslikning malakali sohibi bulishiga undaydi.

Xitoyda maktabgacha va boshlang’ich ta’lim.

Xitoyda maktabgacha ta’lim bolalar bog’chalari va maktabacha ta’lim muassasalari hisoblanadi va 3-6 yoshli bolalar qabul qilinadi. Maktabgacha ta’limining maqsadi bolani maktabga o’qishiga tayyorlashdan iborat bog’chasi mavjud bo’lib, ular davlat va xususiy muassasalarga bo’lingan.Hozirgi kunda hususiy bog’chalar soni jami bolalar bog’chalarining 30 %ini tashkil etadi.

Maktabgacha ta’lim Xitoyda jamiyatning birgalikdagi say-harakatlari natijasida amalga oshiriladi. Davlat mavjud qonunlar asosida bolalar bog’chalarini

ochishga xohishi bo'lgan tashkilotlar, nodavlat-notijorat muassasalar, hamda alohida shaxslarni qo'llab-quvvatlaydi.

Xitoy maktabgacha ta'lim tizimi rivojlanish bosqichlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, ikkinchi jahon urushuga qadar Xitoyda bolalar bog'chasi juda kam edi. Bori ham hususiy muassasalar bo'lib, unga boy oilalarning bolalari enagalari bilan kelishardi. Urushdan keyingi yillarda XXRning maktabgacha ta'lim tarixi davlatlarining asosiy rivojlanishiga mos holda 4 bosqichda amalga oshiriladi.

Birinchisi: 1949 – 1957 yillarni o'z ichiga oladi. Bu davlat tizimining sobiq Ittifoq tizimiga orientatsiyalangan davri edi. Bu davrda sobiq Ittifoq mutaxassislari Xitoy mamlakatida bir necha tajriba bolalar bog'chalarini tashkil qildilar. Shundan keyin bolalar bog'chalari soni keskin ortdi. Bu bog'chalarning asosiy tamoyili "Pavlov yondashuvi" deb nomlanib, refleksiologiya asoslarini ishlab chiqqan rus olimi I.P.Pavlov nomiga qo'yilgan edi. Pedagogikada "Pavlov yondashuvi" quyidagicha talqin qilinardi: "Bolani rag'batlantirib, tergab to'g'ri tarbiyalasa, unda barcha yaxshi xislatlar va qobiliyatlarini shakllantirish mumkin"

Ikkinchisi: 1958-1965 yillarni o'z ichiga oladi. Bu yillarda bolalar bog'chalari soni keskin ortdi, lekin ular uchun joy, moddiy ta'minot va mutaxassislar yetishmas edi. Natijada maktabgacha ta'lim sifati nisbatan pasayib ketdi.

Uchinchisi: 1966-1976 yillarni o'z ichiga oladi. Bu yillar "Xitoy" madaniy revolyutsiyasi yillari deb ataldi, ziyolilar, beklarni ommaviy qatag'on qilinishi ham shu yillarga to'g'ri keladi. Xitoy ta'lim tizimida ilmsiz, kasbiy noloyiq kimsalar ko'paydi, natijada maktabgacha ta'lim tizimi juda nochor holga kelib qoldi. Bolalar bog'chasida hayot qattiq g'oyaviy ko'rsatmalar asosida tashkil qilinardi: bolalarga revolyutsion va militaristik g'oyalar singdirilardi, Maoning asarlari va she'rlaridan parchalar yodlatishardi.

To'rtinchisi: 1980-yillardan boshlab, Xitoy iqtisodiyotining o'zgarishiga ko'ra bolalar bog'chalarida ham ma'lum o'zgarishlar yuz berdi. Xitoy pedagoglari Amerika va Yapon maktabgacha ta'lim tarbiyasi bilan qiziqa boshladilar. Lekin bog'chalarda hanuzgacha tarbiyaga avvalgiday yondashuv mavjud.

Xitoyda bolalar bog'chasi katta bo'lib, o'rtacha 270 bola va 60 ta tarbiyachilar jamoasidan iborat. Guruhda 26 ta bola bo'lib, ularning bir qismi bog'chada kunduzgi soat 8:00 dan 18:00 gacha bo'ladilar va kechqurun uyga ketadilar. Bir qismi (5%) kechasi ham qoladilar. Chorshanba va shanba kunlari uyga ketadilar. Bog'chaga qabul soat 7:45 da boshlanadi.

Ma'lumki, Xitoy aholisi juda ko'p davlat. Shu bois ham Xitoy davlati tug'ulishni rejalashtirish sohasida qat'iy siyosat olib boradi. Har bir oila bittadan ortiq bola ko'rmasligi kerak. Oilada bola soninig chegaralanganligi ota-onaning bolaga munosabatida o'z ifodasini topadi. Xitoy oilasida bittayu-bitta bolasini

erkalatadi, yaxshi ta'lim berishga harakat qiladi. Bolalar bog'chasida qat'iy tartib va intizom o'rnatiladi, bolalar erkaliklari ta'qiqlanadi. Tarbiyachilar bolalarning shaxsiy hususiyatini yaxshi biladilar, lekin bu hususiyatlari tug'ma deb hisoblamaydilar. Yomon intizom ilk ko'rinishidayoq bartaraf etiladi, agar bola o'zini yomon tutsa, tarbiyachi uning yoniga kelib, bu holatini sezganini bildiradi, lekin gapirmaydi.

Bola o'z aybini tushungachgina tarbiyachi uning nomini aytib chaqiradi. Urish, xonadan haydab chiqarish, umuman jazolash man etiladi. Intizomni yaxshi ushlab turishning samarali yo'li bu – taqqoslash va rag'batdir. Tarbiyachilar bolalarga quyidagi savollarni beradilar:

- Shunday qilsa to'g'ri bo'ladimi?
- Nega noto'g'ri deb hisoblaysiz?
- To'g'ri bo'lishi uchun nima qilish kerak?
- Kim to'g'ri qildi?

Bolalar diqqat bilan eshitadilar va to'g'ri hayotiy misollarni eslab qoladilar. Har bir tartibsizlikka tanbeh beriladi, aks holda bola bu tarbiyasizlikni to'g'ri hisoblab, o'ziga singdirib olishi mumkin deb hisoblanadi.

Buyuk Xitoy filosofi Konfutsiy "Bolalar to'g'ri intizomli bo'lib tug'ilmaydilar: ularning harakterlari tajribada shakllanadi, ustoz esa to'g'ri tarbiyaga mas'uldir. Tarbiyachilar o'ta bosiq, qat'iyatli bo'lishlari lozim",- deb ta'kidlagan.

Xitoy maktabgacha ta'lim tizimini qattiqqo'lligi uchun tanqid qilishadi. Tarbiyachilar bolalarning tartibini nazorat qiladi va chegaralaydi. Bolalar mashg'ulotlarda nofaol, kattalar fikriga mutlaq qo'shiladilar. Lekin ota-onalar tarbiyachilarni o'z kasbining ustalari deb bilishadi, farzandlarini tarbiyachisiga to'liq ishonishadi.

Xitoy bolalaridagi qat'iylik va mehnatsevarlik an'anaviy fazilatlarga aylangan.

Boshlang'ich ta'lim.

Xitoyda har bir 6 yoshga to'lgan bola boshlang'ich ta'limni umumta'lim maktablarida oladi. Boshlang'ich ta'limda o'qish 6 yil davom etadi va keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam asos qo'yiladi. Boshlangich ta'limda o'qitiladigan asosiy fanlar sirasiga axloqiy tarbiya, xitoy tili, adabiyoti, siyosat, matematika, tabiiyot fanlari, jismoniy tarbiya, fizika, ximiya, biologiya, tabiatshunoslik, san'at, mehnat, 3-sinfdan boshlab chet tilli kabi fanlar kiradi.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarga vatanga, xalqqa, mehnatga, ilm-fan va o'zlarida mavjud bo'lgan sotsialistik tuzumga mehr-muhabbat tuyg'usi singdiriladi. O'qish, yozish, hisoblash, tabiat va jamiyat haqidagi boshlang'ich bilimlar beriladi, mustahkam o'quv malakalari hosil qilinadi, o'quvchilarning

jismoniy va aqliy rivojlavishiga katta e'tibor beriladi. Fanlar ichida ona tili va matematikaga alohida urg'u beriladi.

Shuningdek, o'quvchilar 4-sinfdan boshlab, 1 yilda 2 hafta ferma va ustaxonalarda ishlaydilar, hamda haftaning 1 kuni albatta sinfdan tashqari tadbir va jamoat ishlarida qatnashadilar.

2007 yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra Xitoyda 400 ming boshlang'ich maktab mavjud bo'lib, unda 120 milliondan ortiq o'quvchilar boshlang'ich ta'lim olmoqda. Bu 99,52%ni tashkil etadi.

XXRning "Majburiy ta'lim haqidagi Qonun"iga ko'ra ta'lim bepul, faqat o'quv darsliklari, daftar va o'quv qurollari uchun haq olinadi, xolos. Bepul ta'lim hisoblangan boshlang'ich ta'lim muassasalari davlat tasarrufida bo'lib, o'quvchilar yashash manziliga ko'ra qabul qilinadi.

O'rta va kasbiy ta'lim

Xitoyda o'rta ta'lim to'liqsiz va to'liq (katta) maktab bosqichlaridan iborat. O'quvchilar 12-13 yoshga to'lgach, to'liqsiz o'rta maktabda, ya'ni o'rta maktabning birinchi bosqichida o'qiy boshlaydilar. O'qish uch yil davom etadi. Birinchi bosqichda o'qitiladigan asosiy fanlar sirasiga ona-tili, matematika, chet tili, informatika, ma'naviyat, etika, fizika, ximiya, siyosiy savodxonlik, geografiya kabi fanlar kiradi. To'qqizinchi sinf -Xitoydagi majburiy ta'limning oxirgi bosqichidir. 2007 yilgi statistik ma'lumotlarga qaraganda o'rta maktabning birinchi bosqichiga 98% bolalar qabul qilinadilar.

O'rta maktabning ikkinchi bosqichi **to'liq o'rta maktab (katta maktab)** hisoblanadi. Bu bosqichga qabul qilingan o'quvchilar 15-16 yoshda bo'ladilar. Ikkinchi bosqich o'rta maktablarida va oliy o'quv yurtlarida o'qish Xitoy fuqarolari uchun majburiy emas. Bu bosqichda to'liq o'rta ta'lim beriladi va o'quvchilar oliy ta'limda o'qishni davom ettirish imkoniga ega bo'ladilar. To'liq o'rta maktabni bitirgan o'quvchilar bitiruv imtihoni topshiradilar, imtihon natijalariga ko'ra u yoki bu universitetga kirish imkoni belgilanadi.

Xitoydagi umumta'lim o'rta maktablarining vazifasi – yaxshi ishchini, yoki oliy o'quv yurtiga kirishi uchun yaxshi tayyorlangan abiturientni shakllantirishdir.

Kasbiy ta'lim.

O'rta kasbiy – texnik ta'lim umumiy ta'limga alternativ hisoblanadi. 1996 yil qabul qilingan XXRning "Kasbiy ta'lim haqidagi Qonuni"da kasbiy ta'limning ahamiyati, tuzilishi, asosiy vazifalari, boshqaruv tizimi va moliyaviy manbaalari aniq ko'rsatilgan. Ushbu hujjatning qabul qilinishi Xitoyda kasbiy ta'limning huquqiy asosiga egaligini ko'rsatadi. Kasbiy ta'lim tizimiga oliy va o'rta kasbiy maktablar, o'rta texnikumlar, kasbga yo'naltirilgan o'rta maktablar, kasbiy tayyorgarlik markazlari, kattalar uchun texnik tayyorlash maktablari, kasbiy texnika bilim yurtlari, tayyorlov markazlari, jamoatchilik kurslari kiradi. O'qish

muddati 2dan 4 yilgacha, ba’zi mutaxassislar (masalan tibbiyot) 5 yilgacha davom etadi. O’rganiladigan fanlar tanlangan mutaxassislikka to’liq mos keladi. O’qish tugagach, bitiruvchilar tanlangan kasbiga ko’ra taqsimot bo’yicha ish bilan ta’minlanadilar. Kasbiy ta’lim rivojlanish sur’atini tezlashtirishi uchun g’arbiy rayonlarning kambag’al uezdlarida davlat mablag’i asosida 186 ta kasbiy tayyorgarlik markazlari yaratilgan.

XXRdagi o’rta maktabning ikkinchi bosqichiga yana bir nazar tashlaydigan bo’lsak, uning quyidagi turlarini ko’rishimiz mumkin:

1. Oddiy o’rta maktab;
2. Kattalar uchun o’rta maktab;
3. O’rta maxsus o’quv muassasasi;
4. Kasbiy maktablar;
5. Texnikumlar;
6. Kattalar uchun o’rta maxsus o’quv muassasasi.

Oddiy to’liq o’rta maktabga 15-16 yoshlilar qabul qilinadi va 3 yil davom etadi. O’rta kasbiy bilim yurti 2 ta bosqichga bo’linadi: to’liqsiz o’rta maktab 15-16 yoshli o’quvchilardan iborat bo’lgan bilim yurtlari uchun o’qish muddati 4 yil, ba’zi bilim yurtida 3 yil. To’liq o’rta maktabning 22 yoshli o’quvchilaridan iborat bilim yurtlari uchun o’qish muddati 2 yil. To’liqsiz o’rta maktab bitiruvchilari kasbni 3-4 yilda o’rganadilar. Texnik bilim yurtlarida o’qish muddati 3 yil.

Umumta’lim o’rta maktablarining vazifasi bo’lajak ishchilarni tayyorlash hamda oliy o’quv yurtlariga kirish uchun abiturientlarni tayyorlashdan iborat. O’rta maktab dasturlari o’quvchilarga ta’lim berish bilan birga axloqiy, aqliy, jismoniy, estetik tarbiyalashga qaratilgan. Ko’p maktablarda kasbiy ta’lim kurslari mavjud.

O’rta kasbiy ta’lim muassasalarida o’qitiladigan fanlar moliya, tibbiyot, qishloq xo’jaligi, texnika, turizm kabi tanlangan mutaxassislikka bog’liq.

Bu kasblar bo’yicha ta’lim olgan bitiruvchilar kasbiga ko’ra turli muassasalarga ishga taqsimlanadilar.

2007 yil statistik ma’lumotlarga ko’ra o’rta maktabning ikkinchi bosqichiga 66 % bolalar qabul qilinadi.

Yuqorida ta’kidlanganimizdek**, kasbiy – texnik yo’nalish** bir necha bosqichli o’quv muassasalaridan iborat: maxsus texnik, texnik, kasbiy va qishloq xo’jalik maktablari. Maxsus texnik maktablarda o’qish muddati 4 yil. Kasbiy va qishloq xo’jalik maktablarida o’qish 3 yil bo’lib, ular kamroq e’tiborga loyiq.

O’qish sentabrda boshlanadi va 9,5 oy davom etadi, 2 ta semestrdan iborat. Ta’til kunlari yanvardan fevralgacha, iyundan avgustgacha davom etadi. Mashg’ulotlar haftada 5 kun ertalabdan tungacha bo’ladi.

O’rta maktabning akademik yo’nalishi bo’yicha o’qish davomida turli turdagi imtihonlar, yakunida – bitiruv imtihonlari topshiriladi.

Maktab ta'limi haqida attestat olish uchun xitoy tili, matematika, chet tili, fizika, ximiya, siyosatshunoslik, tarix, geografiya, informatika, biologiya fanlaridan imtixonlar topshiradilar.

Yagona bitiruv maktab imtixoni (Rossiya EGEsiga o'xshagan) butun davlat bo'yicha may oyida o'tkaziladi. Bitiruvchilar bilimlarini baholash 100 balli tizim asosida baholanadi.

Oliy ta'limning muhim qismi bo'lgan va yuqori bosqichdagi o'rta ta'lim bazasida amalga oshirilayotgan kasbiy oliy ta'lim hozircha rivojlanishning boshlang'ich bosqichida turibdi. U 87 ta kasbiy-texnik institutlarda, qisqa muddatli kasbiy universitetlarda, maxsus texnikumlarda, qayta qurishni amalga oshirayotgan o'nlab oliy maxsus o'quv yurtlarida, kattalar uchun 188 mutaxassislik bo'yicha 133 ta oliy o'quv yurtlarida taxsil oladilar. Undan tashqari 18 ta o'rta texnikumda oliy kasbiy ta'lim guruhlari kiritilgan. Bu oliy kasbiy o'quv muassasalari amaliy va texnologik sohadagi malakali texnik ishchilarni tayyorlaydi. Kasbiy ta'limni rivojlantirish dasturiga ko'ra Xitoy yaqin kunlarda oliy kasbiy ta'lim tizimini isloh qilishni tezlashtiradi, oliy kasbiy maktablarni tartibga soladi.

Hozirgi kunda Xitoyda 3026 ta o'rta kasbiy maktab mavjud. Kasbga yo'naltirlgan to'liq o'rta maktab 1980 yillarning boshida tiklangan va milliy iqtisodiyotni ko'tarish talablariga javob berib rivojlana bordi. Hozir 8500 ta shunday maktablarda 4 mln. kishi o'qiydi.

Hozirgi kunda 17 ming kasbiy o'quv yurtlari, 2090 kasbiy tayyorgarlik markazlari, 400dan ortiq malaka oshirish markazlari, kattalar uchun texnik tayyorgarlik kurslari mavjud. Har yili 10 millionlab kishilar bu yerda tahsil oladilar. Bu Xitoyda asosan yuqori, o'rta, boshlang'ich bosqichlardan iborat bo'lgan kasbiy ta'lim tizimi shakllanganligini bildiradi.

OLIY TA'LIM

Xitoyda oliy ta'lim tizimi o'z ichiga universitet, kollej va oliy kasbiy maktablarni oladi, hamda o'zining nufuziga ko'ra bir necha ierarxik kategoriyalarga bo'linadi. Maktab bitiruv imtixonlarida olingan ballarga ko'ra bitiruvchilar oliy o'quv yurtlarining yuqori yoki quyi toifalariga nomzod bo'la oladilar. Xitoy universitetlariga kirish qat'iy raqobat sharoitida o'tadi: ba'zi universitetlarda bitta o'ringa 200-300 kishi to'g'ri keladi. Xitoyda, xuddi G'arb davlatlaridagi kabi uch bosqichli standart tayyorlov bosqichi mavjud. Bular: bakalvriat – o'qish muddati 4-5 yil. Bu bosqichni tugatganlar "Bakalavr" maqomi bilan tugallangan oliy ta'lim oladilar. Magistratura – o'qish muddati 2-3 yil. Doktorantura – o'qish muddati 2-3 yil, ba'zan 4 yil.

Oliy o'quv yurtlarining asosiy vazifalari yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, fan, texnika va madaniyatni rivojlantirishdir. Hozirgi paytda davlat "Dastur - 2011"ni amalga oshirishga katta yordam bermoqda. Bunga ko'ra 100 ta

muhim oliy o'quv yurtlarida o'qitilayotgan zarur fanlar va mutahassisliklar qatorida o'qituvchilik, ilmiy-tadqiqot, boshqaruv va xo'jalik faoliyatlari eng yuqori darajasiga chiqishi kerak.

Keyingi yillarda iqtisodning modernizatsiyalash talablarini to'liq qondirish maqsadida o'quv mutaxassisliklari ro'yxati qayta ko'rib chiqildi; moliya va iqtisodiyot, siyosat va huquqiy fanlar, iqtisodiyot boshqaruvi, mashinasozlik, arxitektura, elektronika, EHM, yengil oziq-ovqat va to'qimachilik sanoatiga urg'u berildi.

Xitoyda 2 ming OO'YUlari mavjud. Birinchisi Pekinda joylashgan Tsinxua universiteti kabi politexnik universitetlar, ikkinchisi Xefey shahridagi Ilmiy-texnika universiteti kabi oliy o'quv yurtlaridir. Bularga ko'plab texnik va tabiiy fakultetlardan iborat oliy o'quv yurtlari, hamda tor bitta soha texnik institutlari kiradi.

Umumiy sohalardagi universitetlar 2 ta yo'nalishdagi fakultetlarga ega: gumanitar va aniq. Gumanitar fakultetlar til, adabiyot, tarix, falsafa, iqtisodiyot, huquqshunoslik va boshqa fanlarga asoslangan. Aniq fanlar yo'nalishi: matematika, fizika, ximiya, biologiya, geografiya, geologiya, radioelektronika va boshqa fanlarga asoslangan. Umumsoha universitetlariga Pekin, Nankay (Tyan'zin shahri) va Fiden' (Shanxay shahri) universitetlari misol bo'la oladi. Davlat oliy o'quv yurtlariga qabul yagona reja asosida amalga oshiriladi. 2007 yilgi statistika ma'lumotlariga ko'ra oliy o'quv yurtlariga aholining 23 % topshiradi. Davlat bitiruvchilariga yagona reja asosida ish beriladi. Umumsoha oliy o'quv yurtlarida o'qish muddati 4 yil. Ba'zi sohalar, jumladan, tabiiy fanlar, texnik, tibbiyot bo'yicha – 5 yil. Tor sohali oliy o'quv yurtlarida o'qish qisqa muddatli bo'lib, 2-3 yilni tashkil etadi. Bitiruvchilarga bakalavr darajasi beriladi. Aspirantlarni tayyorlash 2 qismga bo'linadi: magistr ilmiy darajali mutaxassis va fan doktori ilmiy darajali mutaxassis.

I kategoriyadagi aspirantlar yoshi 40dan oshmaydi, o'qish 2-3 yil davom etadi. Ikkinchisi – 45 yoshdan oshmaydi, o'qish muddati 3 yil.

Xitoyda oliy ma'lumotga ega bo'lish juda ham obro'li sanaladi. Milliy kadrlar tizimi orasida ta'lim eng yetakchi o'rinni egallaydi. Oliy ta'lim olishga akademik profildagi o'rta maktab bitiruvchilari va maxsus texnik maktab bitiruvchilari haqli. Maktab bitiruv imtixonida to'plangan ball natijalariga ko'ra oliy ta'limga kirish imtixonlariga kiritiladi.

Oliy o'quv yurtlariga kirish uchun abiturient 7 ta fan bo'yicha maxsus imtixon topshiradi.

Xitoyda pulli oliy ta'lim muassasalari ko'p, lekin shartnoma asosida o'qishga kirish ham juda qiyin. Iqtidorli yoshlar uchun tekin o'qish imkoniyati bor. Undan tashqari, ba'zi fanlarda talaba ishlagan muassasa o'qish uchun pul to'laydi.

Iqtidorli talabalar davlat stipendiyasi yoki tashkilot va muassasa subsidiyalari ko'rinishidagi imtiyozlarga ega.

Hozir barcha talabalar bir hil tartibda o'qishga qabul qilinadilar va o'qishga pul to'laydilar. Moliyaviy qiyinchilikni boshidan kechirayotgan talabalarga bank krediti ajratilib, stipendiya beriladi.

Faqat 1998 yilning o'zida 8957 ta tadqiqotchiga doktor ilmiy darajasi berildi, 38051 ta kishi magistr bo'ldi.

Xitoy o'z Oliy o'quv yurtlariga chet ellik talabalarni qabul qiladi, o'z talabalarini chet elga o'qishga va malaka oshirishga jo'natadi. Birgina 1998 yil Xitoy 164 ta davlatdan 43084 talabani o'qishga qabul qildi. Xitoydan chet elga o'qishga ketgan talabalar soni 23 mlnni tashkil etdi. Xitoy Oliy o'quv yurtlari 3/2 qismi davlat tasaruffida, qolgan 1 qismi xususiy bo'lib, hozirgi kunda 3 mingta Oliy o'quv yurtlarida 20 million talaba tahsil olyapti.

MAXSUS TA'LIM

Xitoyda maxsus ta'limga katta ahamiyat beriladi. Nogironlar ta'lim olish huquqini kafolatlovchi qonun va ko'rsatmalar qabul qilingan. Hozirgi kunda 1655 ta maxsus ta'lim o'quv muassasasida 365 mingdan ortiq kishi tahsil oladi.

Masofaviy ta'lim.

Hozirgi kunda Xitoyda onlayn universitetlar ko'p. Oliy ma'lumotni masofaviy ta'lim orqali, uydan chiqmay o'tirib ham olish mumkin. Masofaviy ta'lim sekin-asta keng rivojlanib bormoqda. Masofaviy ta'limdan uzoq rayonlarda yashovchi talabalar eng katta foyda ko'radilar. Kirish imtixonlaridan yiqilgan talabalar ham ta'lim va kasbiy tayyorgarlik oladilar.

Kattalar uchun ta'lim

Xitoy Xalq Respublikasining ilk tashkil topgan yillari savodsizlar soni aholining 80%ini tashkil etgan paytlarda, xalq hukumati "savodxonlikka o'rganish, savodsizlikni yo'q qilish"ga chorladi. Shundan beri kattalar uchun ta'lim keng yoyildi.

Kattalar uchun ta'lim madaniy bilimlarni ish bilan band bo'lgan kishilar orasida ommalashtirish, ishsizlarni kasbiy tayyorlash, savodsizlikni bartaraf etish, ma'lum bilimga (jumladan oliy) ega, lekin uzoq davom etuvchi ta'lim yoki bilimlarni to'ldirish uchun joriy etilgan.

Kattalar uchun ta'lim tizimiga radio – va teleuniversitetlar, ishchilar, hodimlar va dehqonlar uchun oliy o'quv yurtlari, boshqaruv kadrlari uchun institutlar, pedagoglar uchun institutlar, sirtqi institutlar, oliy o'quv yurtlari qoshida kattalar uchun ta'lim kurslari (masalan, sirtqi, kechki kurslar, o'qituvchilarni qayta tayyorlash kursi), masofaviy ta'lim kursi va boshqalar; ishchilar va hizmatchilar uchun o'rta maxsus kurslar, kattalar uchun o'rta maktab va texnik tayyorgarlik o'rta maktablari, kattalar uchun o'rta maxsus maktablar yoki o'rta umumta'lim

maktablari qoshida dehqonlar uchun madaniy – texnik maktablar, dehqonlar uchun radiotelemaktablar va h.k.

Kattalar uchun ta’lim tizimi quyidagi shakllarda amalga oshadi; to’liq o’quv kuni bilan auditoriya ta’limi, audio-vizual o’quv qo’llanma ta’limoti bilan sirtqi ta’lim, ishlab chiqarishdan qisman yoki to’liq ajralgan holdagi ta’lim, kechki ta’lim va h.k.

Kattalar uchun ta’lim maqsadiga ko’ra 2 ta toifaga bo’linadi: ta’lim olganligi haqida attestat berish yoki bermaslik. Birinchi toifaga to’liq muddatli oliy o’quv yurtlari kursi, ta’limning qisqa muddatli kursi, o’rta maxsus va o’rta umumta’lim. Ikkinchi toifaga savodsizlikni bartaraf qilish kurslari, amaliy texnologiyalarni qishloqlarda yoyish bo’yicha alohida fanlarni o’qitish kurslari, oliy ta’limdan keyingi kurslar.

Oliy ta’lim barqaror rivojlanmoqda. 2003 yil oxirida Xitoyda 19 million talaba tahsil oldi. Aholini oliy ta’lim bo’yicha qamrab olish koeffitsienti 17 %ni tashkil etadi. Xalqaro tan olingan standartlarga ko’ra Xitoy ommaviy ta’lim bosqichiga o’tdi. 2003 yil 23 iyunda YUNESKOning “dunyoda oliy ta’lim sohasidagi holati haqida”gi ma’ruzasida ko’rsatilishicha, Xitoy oliy o’quv yurtlarida ta’lim oluvchilar soni juda qisqa muddat ichida 2 martagacha oshdi, oliy ta’lim ko’lami bo’yicha dunyoda birinchi o’rinda turibdi.

Ko’p yillar davomida oliy o’quv yurtlariga qabul kengaymoqda. 1999 – 2002 yil oliy o’quv yurtlariga kirgan talabalar soni 3,2 millionga yetdi. 2003 yil 3,82 million talaba qabul qilinib, o’tgan yilgidan 620 ming talabaga ko’paydi. Oliy o’quv yurtlari aspiranturasi va tadqiqot institutlariga 269 ming tadqiqotchi qabul qilinib, 2003 yilga nisbatan 66 ming tadqiqotchiga ko’paydi. 2004 yil davlat rejasiga ko’ra 230 ming tadqiqotchi qabul qilish kutilmoqda. Bu esa 2003 yil nisbatan 22,7 % ga ko’proq.

O’ZBEKISTON – Xitoy ta’lim tizimining qiyosiy tahlili

Aholining keng qatlami ta’lim olish huquqiga 1949 yildan keyin ega bo’ldi. Unga qadar ta’limning asosiy maqsadi faqat mansabdor shaxslarni tarbiyalashdan iborat edi. Hozirgi kunga kelib, avvalgi bob va paragraflarda ko’rib o’tganimizday, Xitoy ta’lim tizimi o’z ichiga maktabgacha ta’lim, boshlang’ich ta’lim, to’liq o’rta maktab, universitet, aspiranturalarni oladi.

O’zbekiston-Xitoy ta’lim tizimining qiyosiy tahlili:

Xitoyda maktabgacha ta’lim 3 yoshdan 6 yoshgacha davom etadi;

- O’zbekistonda 2 yoshdan 7 yoshgacha bo’lgan bolalar maktabgacha ta’lim muassasalariga boradilar;
- Boshlang’ich ta’lim Xitoyda 6 yoshdan 12 yoshgacha ya’ni 6 yil davom etadi,
- O’zbekistonda esa 7 yoshdan 11 yoshgacha ya’ni 4 yil davom etadi.

- Xitoyda boshlang’ich ta’limdan keyin to’liqsiz o’rta maktabga yoki kasbiy boshlang’ich maktabga boorish mumkin. O’qish 12 yoshdan – 15 yoshgacha.
- O’zbekistonda boshlang’ich ta’limdan keyin o’rta ta’limga o’tiladi. O’qish muddati – 5 yil, 11 yoshdan 16 yoshgacha.
- Xitoyda to’liqsiz o’rta maktabni bitirgan o’quvchilar to’liq o’rta maktabga o’tadilar; kasbiy boshlang’ich maktabni bitirganlar esa kasbiy o’rta maktabga o’tadilar. O’qish muddati 3 yil.
- O’zbekistonda o’rta ta’limdan keyin o’rta maxsus kasb-hunar ta’limiga o’tiladi. Bu ta’lim o’z navbatida o’rta maxsus ta’lim (AL) va kasb-hunar ta’limi (KXK)lariga bo’linadi. O’rta ta’lim bitiruvchilari hohishiga ko’ra akademik litsey yoki kasb-hunar kollejlariga o’qishga kirishlari mumkin. O’qish muddati 3 yil.
- Xitoyda to’liq o’rta maktabni bitirganlar oliy o’quv yurtining bakalavriat bosqichiga topshiradilar. Kasbiy o’rta maktabni bitirganlar esa kasbiy oliy maktabga topshiradilar. O’qish muddati 4 yil.
- O’zbekistonda o’rta maxsus kasb-hunar ta’limini tugatganlar oliy o’quv yurtlariga topshiradilar. O’qish muddati 4 yil.
- Xitoyda kasbiy oliy maktabni bitirganlar ishga joylasha oladilar (18-22 yosh).
- O’zbekistonda kasb-hunar kollejini bitirganlar ishga joylashishlari mumkin yoki oliy o’quv yurtiga kirib, o’qishni davom ettirishlari mumkin.
- Xitoyda oliy ta’limning magistratura va doktarantura bosqichlari mavjud.
- O’zbekistonda esa magistratura, aspirantura va doktorantura bosqichlari mavjud.
- Xitoy 9 yillik majburiy ta’lim joriy etgan.
- O’zbekistonda 12 yillik majburiy ta’lim mavjud.
- Xitoyda 9 yillik majburiy ta’lim olganlar miqdori 99,3 % ni tashkil etadi.
- O’zbekistonda bu ko’rsatkich 99,5 % dan iborat.
- Xitoyda 9 yillik ta’lim bepul.
- O’zbekistonda 12 yillik majburiy ta’lim bepul.
- Xitoyda oliy o’quv yurtida faqat iqtidorli talabalargagina stipendiya beriladi.
- O’zbekistonda esa 55 % dan ortiq ball to’plagan barcha talabalar stipendiyalar bilan ta’minlanadi.
- O’qish yili aynan bizdagiday, Xitoyda ham 1 sentabrdan boshlanadi va iyulgacha davom etadi.
- Xitoy talabalari uzoq qishki ta’tilga chiqadilar: dekabr oxiridan fevralni boshiga qadar.
- O’zbekistonda esa qishki ta’til 28 dekabrdan – 10 yanvargacha davom etadi, yozgi ta’til iyul, avgust oylarida o’tadi.
- Xitoyda kattalar uchun ta’lim mavjud. Unda e’tibor savodsizlikni tugatishga ham qaratilgan.
- O’zbekistonda kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish ta’limi bor.

4-mavzu: Yaponiya, Shimoliy Koreya, Janubiy Koreyadagi ta`lim tizimi va undagi muammolar

1. Yaponiya ta`lim tizimining xususityalari.
2. Boshlang'ish va o'rta ta`lim, ularning mazmuni.
3. Yaponiyada oliy ta`lim va ilmiy faoliyat.
4. Yaponiya ta`limining muammolari va rejalari.

Iqtisodiy rivojlanish darajasi jihatidan Yaponiya Amerika Qo'shma Shtatlaridan keyin ikkinshi o'rinda turadi. Jahonning ko'zga ko'ringan ruhshunoslari va iqtisodshilari Yaponiya rivojlanishidagi bu ulkan parvozni mamlakatda ta`lim tizimlari taraqqiyotiga berilgan yuqori darajadagi e`tibor samarasi, deya qayd etadilar. Bu bejiz emas. Kun shiqar mamlakati sanalgan bu yurtda ta`lim tizimlarini takomillashtirib borilishiga hukumat, xususiy kompaniyalar, jamoat tashkilotlari, ota-onalar qanshalik omilkorlik bilan yondashayotganliklarini hisobga olsak, jahon ilmiy tadqiqotshilarining yuqoridagi xulosalari asosli ekanligining guvohi bo'lamiz.

Tabiiyki, Yaponiya ta`lim tizimlarining yuksak parvozi o'z-o'zidan bo'lgani yo'q. Uning ham o'ziga xos inqirozi va muammolari bo'lgan. Bularni to'liqroq tasavvur qilish ushun mamlakat pedagogik tamoyillari va maorif taraqqiyotining tarixiy bosqishlariga nazar tashlash maqsadga muvofiqdir.

Yapon ta`lim tizimlarining mumtoz shakllanishi 1867-1868 yillardagi mamlakat hukmdori Meydzi tomonidan amalga oshirilgan islohotlarga borib taqaladi. Bu hukmdorning o'z oldiga qo'ygan ikki qat`iy shiori bo'lib, biri «Fukoku kioxsi» - boyish, mamlakatni mustahkamlash va harbiylashtirish, ikkinshisi esa «Siokusan kogio»- ilg'or G'arb ishlab shiqarish texnologiyasi asosida mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish edi. Meydzi ikki maqsadni amalga oshirishning bosh omili ta`lim tizimlarini tubdan o'zgartirish va yangilashda deb hisoblardi.

Davlat boshlig'ining bu xulosalari Yaponiyada 1872 yilda «Ta`lim haqida Qonun» qabul qilinishiga olib keldi. qonunga muvofiq tez orada eski uslubdagi ta`lim tizimi o'rnida mamlakat rivojlanishini ta`minlashga samarali xizmat xizmat qiluvshi yangi yo'nalishdagi 53750 ta boshlang'ish, 256 ta o'rta maktab, 8 ta dorilfunun tashkil etildi. Bu o'quv yurtlaridagi ta`lim shakllari ma`rifatli G'arb ta`lim uslublari bilan uyg'unlashtirildi. 1890 yilga kelib ilgarigi 3-4 yillik boshlang'ish maktablar qat`iy 4 yillikka aylantirildi va u bepul amalga oshirila boshlandi.

1908 yildan boshlab Yaponiyada boshlang'ish ta`lim majburiy 6 yillikka aylantirildi. O'quv-tarbiya ishlari bepul amalga oshiriladigan bo'ldi. 1893 yildan e`tiboran Yaponiyada kasb yo'nalishidagi dastlabki kollejlar paydo bo'la boshladi.

Birinshi dorilfunun 1886 yilda Tokioda tashkil etildi. Lekin bu dorilfununga oliy tabaqali aslzodalarning bolalari qabul qilinardi. Asr boshida mamlakatda ayollar ushun ham dorilfununlar tashkil etildi. Bu bilim maskanlarida xotin-qizlar ushun faqat xo'jalik yuritish, oila iqtisodiyotidangina ta`lim beriladi. 1897 yilda Kiatoda ikkinshi dorilfunun oshildi. Ikkinshi jahon urushida Yaponiya mag'lubiyatga ushragandan keyin mamlakat maorifi tizimlariga Amerika Qo'shma SHtatlari ta`lim tamoyillari kirib kela boshladi.

1946 yilda qabul qilingan Konstitusiya Yaponiya fuqarolarining ta`lim sohasidagi huquq va burshlarini belgilab berdi. Unda «Layoqatiga ko'ra barsha fuqarolar bilim olish huquqiga ega. Barsha bolalar bepul umumiy ta`lim olishlari shart» ekanligi belgilab qo'yilgan.

1947 yilda qabul qilingan «Ta`lim haqidagi Qonun» Yaponiya Konstitusiyasi ruhiga uyg'un bo'lib, mamlakatda ta`limning maqsad va vazifalarini to'la ifoda etadi. unda, jumladan, shunday deyiladi: «Biz shaxsiy g'ururi bor, o'zining qobliyati va imkoniyatiga ishonuvshi, haqiqat va tinshlikni sezuvshi odamlarni tarbiyalaymiz, toki ular ko'p qirrali madaniyat sohibi bo'lsinlar». Shunday qilib Yaponiyaning Ta`lim, fan va madaniyat vazirligi boshqaruvida hozirgi paytda qat`iy markazlashgan, ilg'o xalqaro standartlar darajasida yapon ta`lim tizimi qaror topdi.

Ta`lim tizimi tarkibi

Hozirgi zamon yapon ta`lim tizimining tarkibi quyidagisha: bolalar bog'shasi, boshlang'ish maktab, kishik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta`lim tizimlariga kiruvshi o'quv yurtlari. Bu ta`lim bosqishlarining o'ziga xos jihatlarini birma-bir ko'rib shiqamiz.

Bolalar bog'shalari. Ta`limning bu bosqishiga 3-5 yoshli bolalar qabul qilinadi. Bolalar yosh xususiyatlariga muvofiq ravishda 3, 2, 1 yillik ta`lim kurslariga jalb qilinadilar. Yaponiyada maktabgasha ta`lim muassasalarining 59,9 foizi xususiydir. 40,8 foizi munisipial (tuman) kengashlari tasarrufida, qolgan 0,3 foizi esa davlat ixtiyoridadir.

**Majburiy ta`lim.** Ta`limning bu pog'onasiga 6 yoshdan 15 yoshgasha bo'lgan bolalar jalb qilinib, ular shu muddat ishida 6 yillik boshlang'ish maktab va 3 yillik kishik o'rta maktab kursini o'taydilar. 9 yillik bu ta`lim majburiy bo'lib barsha bolalar bepul o'qitiladilar va darsliklardan tekinga foydalanadilar.

Muhtoj oilalarning bolalari mahalliy va milliy boshqaruv tashkilotlari tomonidan ajratilgan mablag'lar hisobiga bepul nonushta qilish, o'quv qurollari olish, tibbiy xizmatdan bahramand bo'lish imtiyozlariga egadirlar. Bundan tashqari ularga bepul sayohatlar va boshqa ko'ngiloshar tadbirlar uyushtiriladi. Zarur bo'lib qolgan taqdirda muhtoj o'quvshilar ushun moddiy yordam ko'rsatiladi. Bu

bosqishdagi maktablarga qabul ushunmaxsus qonun yoki sheklashlar yo'q. Faqat jismonan, ruhan nosog'lom bolalar unga qabul qilinmaydilar.

Ota-onalar o'z bolalarini xususiy maktablarga berish huquqiga ham egadirlar. Lekin xususiy maktablarning o'ziga xos shart-sharoitlari va talablari mavjud.

Yuqori bosqish o'rta maktabi. Yaponiyada bunday bosqish maktablarining kunduzgi, keshki va sirtqi bo'limlari mavjud. Kunduzgi yuqori bosqish maktablarida o'qish muddati 3 yil. O'quvshilarning 95 foizi kunduzgi maktablarda ta`lim oladilar. Bu turdagi maktablarda o'qish ixtiyoriydir. Unga quyi o'rta maktablarni bitirgan, yuqori bosqish o'rta maktablariga kirish sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgan 16 yoshdan 18 yoshgasha bo'lgan o'quvshi yoshlar qabul qilinadilar. Unda umumiy ta`lim fanlari, texnik bilimlar, tijora, mahalliy sanoat, qishloq xo'jaligi, shorvashilik, baliqshilik, kemasozlik va boshqa sohalarga oid bilimlar o'rgatiladi. Bunday turdagi o'rta maktablarda umumiy va xususiy tarmoqlarni qo'shib hisoblaganda 98 foiz yosh bilim oladi.

Va nihoyat, dorilfununlar, kishik kollejlar. Maxsus ixtisoslashtirilgan kollejlar Yaponiyada oliy ta`lim tizimini tashkil etadi.

Bu mamlakatda boshlang'ish va o'rta oliy o'quv yurtlaridan tashqari, bir-biridan farq qiluvshi «Ixtisos maktabalari» va «turli» maktablar mavjud. Ularning ko'pshiligi xususiy bo'lib, turli firma, konsern va sindikatlar ushun qisqa vaqtli kurslarda bishuvshi, tikuvshi, to'quvshi, oshpaz, hisobshi, mashinkada yozuvshi, avtotexnik, elektron hisoblash mashinalari ushun dastur tuzuvshi va boshqa zaruriy kasblar o'rgatiladi. Maktablarning ayrimlari shet tillarini o'rgatish bo'yisha ixtisoslashtirilgan.

1976 yildan e`tiboran vazirlikning aniq talablarini bajarayotgan «turli maktablar» ixtisoslatirilgan maktablarga aylantirildi.

Boshlang'ish, o'rta ta`lim o'quv jarayonini tashkil qilish, ta`lim mazmuni

Boshqa joylardagidan farqli o'laroq Yaponiya maktablarida o'qish 1 apreldan boshlanib, kelasi yilning 31 martidan nihoyasiga yetadi.

Boshlang'ish va kishik o'rta maktablarda o'quv yili ush semestrga bo'linadi: aprel-iyul, sentyabr-dekabr, yanvar-mart. Katta o'rta maktablarda esa o'quv yili 2 yoki 3 semestrga bo'linadi:

Ta`tillar yozda, qishda (Yangi yildan oldin va keyin) va bahorda bo'ladi. Yozgi ta`tillarning boshlanishi va tugashi munisipalitetlardagi vaziyat, ya`ni yuzaga kelgan holatlarga va o'quv yurtlari xususiyatlariga qarab belgilanadi. Ko'pshilik boshlang'ish va kishik o'rta maktablarda ta`tillar iyun oxirida boshlanib, avgust oylarida tugaydi. Qishloqlarda esa qishloq xo'jalik ishlarini bajarishdagi dolzarb holatlardan kelib shiqib, bahor va kuzgi ta`tillar yozgi ta`tillar hisobidan qisqartiriladi.

O'quv yili Yaponiyada 240 kun yoki Amerika Qo'shma Shtatlaridagidan 60 kun ko'pdir. Darslar 7 soat. Ko'pshilik maktablarda darslar ertalab soat sakkiz yarimda boshlanib, ushdan o'n besh daqiqa o'tganda tugallanadi. O'quvshilar haftasiga 2-3 soat sinfdan tashqari klub ishlarida, 7 soat ixtisos bo'yisha mashg'ulotlarda yoki repetitorlar ixtiyorida bo'ladilar.

Yuqori bosqish o'rta maktablarida butun o'quv jarayonida o'quvshilar 80 ta sinov topshirishadi. O'quvshilar majburiy asosiy fanlardan tashqari o'z hohishlariga ko'ra ingliz tili, texnik ta`lim va maxsus fanlardan sinovlarga jalb etiladilar.

Yapon maktablari elektron hisoblash mashinalari va boshqa o'quv-texnika vositalari bilan to'la ta`minlanganligiga qaramay, mutaxassislarning fikrisha, asosiy e`tibor o'qituvshi faoliyati va darslikka qaratilmog'i kerak. Ularning fikrisha, o'qituvshi bilan o'quvshi o'rtasidagi jonli muloqot o'rnini har qanday takomillashgan mashina ham bosa olmaydi.

Deyarli barsha darsliklar xususiy bosmaxonalarda shop etiladi. Ularni shop etishga mablag'ni vazirlik ajratadi. Yuqorida qayd etilganidek, darsliklar boshlang'ish va quyi o'rta maktablarda bepul, yuqori pulli maktablarda esa pullidir. Darsliklar narxi shundayki, ularni xarid qilishga hammaning imkoniyati bor. Foydalanilgan darsliklar pullik bo'lsa ham, tekin bo'lsa ham o'quvshining o'zida qoldiriladi.

Yaponiyada o'qituvshi kadrlash tayyorlash sifatiga juda katta talablar qo'yiladi. Bu talablar shundayki, mazkur kasbga iqtidorli va yo'nalishi to'g'ri kelmaydigan tasodifiy kishilarning kirib qolishiga yo'l qo'yilmaydi.

O'qituvshilar 4 yillik dorilfununlarda va 2 yillik kollejlarda tayyorlanadi. Bu o'quv yurtlarining bitiruvshilariga birinshi va ikkinshi darajali guvohnoma beriladi.

Maktab direktori bo'lish ushun 1 darajali guvohnomaga ega bo'lish shart.

Yapon o'qituvshilarning jamiyatda tutgan obro'-e`tibori katta. Binobarin ularning maoshlari ham yuqori, 74 foiz o'qituvshi jamoa va kasb-korlik asosiasiyasiga a`zo.

O'qituvshilar o'zlariga ishonib topshirgan 35-40 o'quvshining bilimi va tarbiyasi ushun javobgardirlar. Shu bois ular darsdan bo'sh vaqtlarini o'quvshilar, ularnng ota-onalari bilan suhbatlarga, xonadonlarga tashrif tashrif ishlariga bag'ishlaydilar.

Ota-onalar va bolalar

Yaponiyada oilaviy byudjetning katta qismi bolalarning sara maktablarida puxta bilim olishlarini ta`minlashga, universitetlarga kirib bilim olishlariga sarflanadi. Oilada bola yaxshi bilim olishi ushun barsha shart-sharoitlar yaratib beriladi. Imtixon paytlarida esa bolalar uy yumushlaridan ozod etiladilar. Ota-oanalar maktab hayotining barsha sohalarida faol ishtirok etadilar, ular o'z

farzandlariga barsha sohada o’rnak namunadirlar. Ular o’z bolalari o’qishiga yordam berish ushun juda ko’p o’qiydilar, maktab o’quv dasturini mukammal o’rganib oladilar.

Bolalar tarbiyasida onalarning roli va ma`suliyati kattadir. Ular o’zlarini farzandlarining oqil, dono, muloyim, odil va mehnatsevar bo’lib o’sishlari ushun oila sulolasi va davlat oldida mas`ul deb hisoblaydilar. Yaponiyada oilaviy tarbiya xususida ko’plab metodik qo’llanmalar va tavsiyanomalar nashr etiladi, radio va televidenie orqali ko’plab pedagogik maslahatlar berib boriladi.

Maktabgasha tarbiya yoshdagi bolalar ushun ota-onalar oyiga o’rtasha 2-3 kitob sotib olishadi. Shu yoshdagi bolalar ushun oyiga 40 jarida nashr etiladi, ota-onalarning mutlaq ko’pshiligi bu jaridalarga obuna bo’lishadi.Bola maktabga borgunga qadar o’qishni, yozishni, oddiy hisoblash ko’nikmalarini egallashi zarur.

Yaponiya oilalaridagi uy partalari diqqatga sazovordir.U mukammal yon tomonidan muxofozalangan qo’rilma bo’lib, parta ustida kitob javoni, yoritqish, soat, qalam,qog’oz, mikrokalkulyator va zaruriy ashyolar, shuningdek, kerak bo’lib qolgan taqdirda ota-onasini shaqiradigan signal tugmashalarigasha o’rnatilgan.

Ijtimoiy shart-sharoitlar

Turli ta`limiy ko’nikmalarni bolalar ongiga singdirish yapon maktablariga xos fazilatdir.Masalan,2-sinf o’quvshisi ko’pshilik oldida nutq so’zlash qobiliyatiga ega bo’lishi, 6-sinf o’quvshisi kamida 2 ta sholg’u asbobida kuy shala bilishi,boshlang’ish sinf o’quvshisi suvda bemalol suza olishi kerak. Mana endi,Yaponiya muallimi o’z kasbiga qo’shimsha ravishda yana nimalarni o’rganishi lozimligini bilish qiyin emas. O’qituvshi qo’shiq aytishi, sholg’u asboblarida kuy shala olishi, notiqlik san`atini bilishi, yaxshi sportshi bo’lishi kerak..

Yaponiyaliklar to’g’ri va halol turmush tarzini qadrlaydilar. 1-sinfdan to 9-sinfgasha axloq tarbiyasi maktab faoliyatining zaruriy shartidir. O’qituvshi o’z o’quvshilari bilan doimo birga doimo birga bo’ladi.

Yapon bolalari tashkilotshilik ishlariga ham maxsus o’rgatiladi.Bolalarning o’zlari ekskursiyalar uyushtiradilar, majlislar tayyorlaydilar va o’tkazadilar. Bolalar xulq atvoridagi barqarorlik Yaponiyada bebaho boylik hioblanadi. Bolalarning o’zlari o’qish o’zlashtirishni, o’z-o’zini tarbiyalashni muhokama qiladilar.

Axloq normalari aniq ishlab shiqilib,uni ro’yobga shiqarish ushun darslarning ma`lum bir qismi ajratiladi. Axloqiy jihatdan aybdor bola ushun eng oliy jazo o’qituvshining o’quvshidan ixlosi qaytishi bo’lib,bu ixlosni qaytadan barpo qilish ushun o’quvshi va uning ota-onasi ansha- munsha ishlashi kerak.

Yapon o’qituvshisi o’quvshining eng yaqin maslakdoshi, maslahatguyi, murabbiysidir. O’qituvshi o’z o’quvshisi bilan hatto ta`til paytlarida ham aloqasini uzmaydi. Ta`lim tizimini sinshiklab o’rgangan kishi AQSh, Fransiya, Germaniya

ta`lim tizimlaridagi barsha yaxshi va ibratli jihatlarni yaponlar ijodiy o'zlashtirganliklariga guvoh bo'ladi.Yaponiya o'rta maktablarining saviyasi AQSh o'rta maktablari saviyasidan bir-munsha yuqori turadi.

Oliy ta`lim

Oliy ta`lim doirasiga Yaponiyada dorilfununlarnigina kiritish mumkin. Dorilfununlarga katta o'rta maktablar yoki 12 yillik oddiy dasturda faoliyat ko'rsatuvshi maktablarning bitiruvshilari qabul qilinadilar.

Ma`lumotlarga ko'ra, bu mamlakatda 460 ta universitet bo'lib, ulardan 95 tasi davlat tasarrufida, 34 tasi munisipal, 331 tasi xususiydir. Ularda 1 million 843 ming talaba tahsil oladi. Talabalarning 77,4 foizi yigitlar, 22,6 foizi qizlardir. Aspiranturalarda tahsil olayotgan aspirantlarning bor yo'g'i 12,9 foizi ayollar bo'lib, ular asosan gumanitar fanlar, san`at, maorif va dorishunoslik sohasida izlanishlar olib boradilar.

Kishik kollejlarda esa ahvol buning tamoman aksi bo'lib, bu yerda erlar 10,1 foizni, ayollar 89,9 foizni tashkil etadi. umuman olganda, qishloq xo'jaligi muhandislikdan tashqari barsha fakultetlarda ayollar ham ta`lim oladilar.

Kafedralar tarkibiga asosan professor, dosent va o'qituvshi kiradi. kafedra 4 nafar yuqori kurs talabasini bakalavr dasturida, 4 nafarini magistr va 3 nafarini doktorantura dasturida tayyorlashga mas`uldir. Kafedralarga shu yo'sinda biriktirilgan talabalar xuddi ilmiy-tekshirish guruhlaridagidek faoliyat ko'rsatadilar.

Yapon dorilfununlariga kirish ushun ikki muhim bosqishdan o'tish lozim. birinshi bosqish abiturientlarning turar-joyida amalga oshirilib, ular yapon, eski yapon tili, matematika, fizika, ximiya, jamiyatshunoslik, tarix va boshqa fanlar bo'yisha test sinovlaridan o'tadilar. Test sinovi natijalariga ko'ra, ular qaysi dorilfununga munosibligi belgilab shiqiladi. Yuqori natijalarga erishgan abiturientlar Tokio universitetiga, Kioto, Osako, Sapporo dorilfununlariga qabul imtihonlari topshirishlari ushun yo'llanmalar beriladi

Xususiy dorilfununlar esa qabul imtihonlarini. Kirish imtihonlari suhbat tarzida o'tkazilib, unda ko'rsatilgan fanlarni bilishdat tashqari tez fikrlash, topqirlik, zukkolik mahoratlari xam sinab ko'riladi.

Bir qator xususiy dorilfununlar o'z tarkibida maktabgasha tarbiya muassalariga ega. Unda tabilanuvshilar ta`limning barsha bosqishlarini shu dorilfununning o'zida o'taydilar, pirovard natijada kirish imtixonisiz dorilfununga qabul qilinadilar.

Dorilfununlarda tahsil olayotgan talabalar o'rtasida kasb nisbati qo'yidagisha:

Jamyatshunoslik fanlari 40 foiz;

Texnik falar 20 foiz;

Gumanitar fanlar 14 foiz;

Pedagogik fanlar 8 foiz;

Qishloq xo'jalik, tibbiyot, tabiiy fanlar 3 foiz;

Yapon dorilfununlarida talabalar o'quv jarayonida 140-150 sinov birligi topshiradilar. Ularda baho mezoni – «a`lo», «yaxshi», «qoniqarli», «qoniqarsiz».

Yapon dorilfununlari asosan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlaydi. Shunga qaramay, Yaponiyada «Dorilfunun kishini bilim va kasbga yo'naltiradi xolos, uni takomillashtirish, mukammallashtirish kishining o'ziga bog'liq», deb hisoblaydilar.

O'rta maxsus va texnik hunar ta`limi

O'rta maxsus va texnik hunar ta`limi tizimiga kiruvshi bilim maskanlari Yaponiyada garshi oliy ta`lim tizimiga kiritilsa-da, u bizdagi hunar-texnika bilim yurtlariga to'g'ri keladi. Ular asosan kishik kollej, texnik kollej, maxsus tayyorgarlik kollejlariga bo'linadi.

Kishik kollejlar o'z maqomiga ko'ra o'ziga xos dorilfunundir. Ularga kasbga yo'naltirish jarayoni juda shuqur va puxta. O'qish muddati 2-3 yil, bitirgash, «bakalavr» nomi berilmaydi.

1984 yilda Yaponiyada 336 ta shunday kishik maktab bo'lib, ularning 37 tasi davlat tasarrufida 51 tasi munisipal, 448 tasi xususiy kollejlardir.

Texnik kollejlarda 5 yil o'qiladi, unga kishik o'rta maktabni bitiganlar qabul qilinadilar. Ular o'rta texnik ta`limni beradilar. Bu bilim maskanida katta maktab dasturi asosida mexanika, elektronika, ximiya, texnologiya, qurilish, metallurgiya kabi maxsus texnik fanlar o'qitiladi. Kollejni bitirgan o'quvshilar dorilfununning 2-yoki 3-kursiga kirib o'qishlari mumkin.

Maxsus tayyorgarlik kolleji, 1976 yilda tashkil etilgan yalpi tipdagi o'quv yurtidir. U faqat yuqori malakali mutaxassis tayyorlabgina qolmay, balki madaniy saviyani o'stirishni ta`minlaydi. O'qish muddati 1 yil, kurs 800 soatdan iborat. Bu kollej bitiruvshilari dorilfununning tegishli kurslariga qabul qilinmaydilar.

Ilmiy faoliyat

Yaponiya yuksak ilmiy qudratga ega mamlakatdir. U dunyoda ta`limni rivojlantirishga mablag' sarf etishda AQShdan keyin ikkinshi o'rinda turadi. Mamlakatda ilmiy izlanishlarga xususiy sektorni ham qo'shib hisoblaganda, umumiy fanni rivojlantirishga ajratilgan mablag'ning beshdan to'rt qismi ajratilmoqda. Keyingi 10-15 yilda tabiatshunoslik va texnologiya sohasidagi oliy o'quv yurtlari rivojlantirildi, bunga ilmiy izlanishlarga mo'ljallangan mablag'ning qariyb 60 foizi sarf etildi.

Dorilfununlar qoshida ilmiy-tadqiqot markazlari tuzilib, unda olimlar mustaqil ilmiy tadqiqot markazlari tuzilib, unda olimlar mustaqil ilmiy-tadqiqot

ishlari olib boradilar. Mamlakatdagi 32 foiz ilmiy-tadqiqot ishlarini dorilfununlarning olimlari bajarmoqdalar.

Boshqaruv va moddiy ta`minot

Yaponiyada ta`limni xalq ta`limi, fan va madaniyat vazirligi markazlashgan holda boshqaradi. Uning boshqarish huquqi kafolatiga ta`lim, fan, madaniyat va diniy muassasalar, shuningdek, kosmik fazoni tadqiq qilish ham kiradi.

Ma`muriy jihatdan Yaponiyada 47 prefektura, 3262 munisipalitetga bo'linadi. Munisipalitetlar prefekturalar tarkibiga kirishiga qaramay boshqaruv ishida ma`lum mustaqilliklarga egadirlar.

Har bir prefektura va munisipalitet qoshida 5 kishidan iborat kengash bo'lib, bu kengash ta`lim masalalari ilan shug'ullanadi. Kengash a`zolarini tenghuquqli asosda prefektura gubernatori va munisipalitet boshlig'i tayinlandi. Bu tizim 1948 yilda joriy qilingan.

Munisipalitet majburiy ta`limni boshqaradi va uning taqdiri ushun javob beradi. Prefektura esa katta o'rta maktab, nogironlar maktablari, nodir san`at, tabiat, tarix muzeylari va sport inshootlarini boshqaradi.

O'qituvshilar malakasini oshirishga, maktab, muzey, fuqarolar klubi, yoshlar markazi, qiroatxonalar ushun pul mablag'larini mahalliy hokimiyat ajratadi.

Ta`limga ajratilgan jamoat fondi quyidagi tarkibga ega:

- mahalliy hokimiyat hissasi 47,3 foiz;
- prefektura hissasi 26,1 foiz;
- munisipial boshqarma hissasi 24,6 foiz;

Umuman, Yaponiya ta`limga o'z yalpi daromadining 8,6 foizini sarflaydi.

**Oliy ma`lumotlilar.** Bitiruvshilarning mutlaq ko'pshiligi xalq xo'jaligining turli sohalarida samarali mehnat qiladilar. Oliy ma`lumotli mutaxassislar soni jihatidan Yaponiya jahonda ikkinshi o'rinda turadi: ming ishshiga 190 oliy ma`lumotli mutaxasis to'g'ri keladi. Bu ko'rsatkish AQSh da har ming kishiga 294, Buyuk Britaniyada 138, Fransiyada 115 nafardir.

Bitiruvshilarga eng yuqori haq to'lanadi. Erkaklarga nisbatan ayollar bajarilgan bir xil ish ushun 10 foiz kam haq oladilar.

Muammolar va rejalar. Yaponiya ekonomika va texnologiya sohasida katta yutuqlarni qo'lga kiritdi.

Bunga sabab aholi bilim darajasining yuqoriligidir. Yaponiya ta`limining asosiy maqsadi va mazmuni aholini zamonaviy texnik va texnologik jarayonlar bilan jihozlangan hozirgi zamon sanoatida samarali ishlashga moslashtirishdir. Mamlakatda maktabga muhim ijtimoiy vazifani bajaruvshi, jamiyatning olg'a siljishini ta`minlovshi dargoh deb qaraladi va xalq tomonidan e`zozlanadi.

YApon ta`limi muammolaridan biri yuqori baho ushun kurashdir. Lekin bu intilish hamisha ham oqilona hal bo'lavermaydi. Shunki yuqori toifali oliy o'quv yurtlariga faqat badavlat oilalarning bolalarigina kiri o'qiydilar. 1960 yillardan boshlab shu muammo atrofida noroziliklar kushayib bormoqda. Fuqarolar xususiy

bilim maskanlarini kengaytirib, davlat tasarrufidagi o’quv yurtlarini ko’paytriishni talab qilmoqdalar.

1984 yilda Yaponiya hukumati ta`lining muvaqqat qo’mitasini tuzdi. Xuddi shu yili Yaponiya o’qituvshilari Kengashi ta`limni isloh qilish bo’yisha o’z kengashini ta`sis etdi.

Isloh loyihasida quyidagilar bor:

- tinshlik va xalqaro birdamlik;
- inson huquqlari va ijtimoiy tenglik;
- bilim olishga umrbod huquqiy kafolat;
- ta`limda mustaqillik, o’zaro tajriba almashish, muloqot;
- islohotni amalga oshirishda xalqning keng ishtirokini ta`minlash.

Bu kengash tarafdorlarining fikrisha, bilim olish majburiy emas, huquqiy bo’lishi, bilim olish intiluvshilar birikishlari, uning taraqqiyoti ushun kurashuvshilar kerak. Har holda, yapon ta`limi konsepsiyasida yaqin kelajakda o’zgarishlar bo’lishi ham ko’zda tutilmoqda.

Yaponiya talimi tizimidagi:

- bolani maktabga puxta tayyorlash;
- bolalar ta`lim tarbiyasiga ota-onalar mas`uliyatini kushaytirish;
- o’quvshilarning nafosat va jismoniy tarbiyasiga katta e`tibor;
- o’qituvshi kadrlarga yuksak talabshanlik;
- yosh iqtidorlar bilan alohida ishlash kabilar boshqalar ushun ham namuna olsa arzugulik tomonlardir.

Koreya Xalq Demokratik Respublikasi ta`lim tizimi haqida qisqacha ma’lumot:

Ta’lim tizimi tarixi:

■ Ma’lumki Koreya 1910 yildan to 1945- yilgacha yapon mustamlakasi hisoblangan. Koreyani yoppasiga savodsizga aylantirish siyosati natijasi o'laroq, 1944 yilgi Koreya Umumiy Arxiv qo'mitasi ma'lumotlariga qaraganda o'sha paytda Koreyaning savodxonlik darajasi bor-yo'g'i 13,8%ni tashkil etgan. 1945 yili Ikkinchi Jahon urushi bilan birga Koreyadgi Yaponiya mustamlakachiligi ham tugadi. Endilikda Koreada tabiiyki boshqa soxalar qatori ta'lim tizimini o'zgartirish vazifasi turardi. Eng avvalo "Ta'limni rivojlantirish qo'mitasi" tashkil etildi va qo'mita oldiga darsliklar yaratish majburiyati qo'yildi. Ta'lim tizimi tadqiq etilishi davom ettirilib, axloq, etika, texnikaga oid fanlar kiritildi. 1963 yillardan boshlab esa ta'lim tizimida tabiiy va ijtimoiy fanlarga e'tibor kuchaydi. 1981 yili Prezident Chon Du Xvan mamlakatda shaxsiy ta'lim berish va xususiy ta'lim maskanlari faoliyatini qonunan ta'qiqlab qo'ydi. Lekin maktabda mustaqil shug'ullanish uchun imkoniyatlar yaratib berdi. 1992 yilga kelib esa boshlang'ich maktablar faoliyati yanada rivojlanishi uchun xukumat tomonidan bir qancha imtiyozlar berilgan.

Koreya ta'lim tizimining umumiy sxemasi:

Bosqichlar	**Ta'limning davomiyligi**	**Majburiyligi**
Boshlang'ich maktab	6 yil	Ha
O'rta maktab	3 yil	Ha
Yuqori maktab	3 yil	Yo'q
(Kasbiy ta'lim) Kollej	2 yil	Yo'q
(Oliy ta'lim)tUniversitet	4 yil	Yo'q

Maktabgacha ta'lim muassasasi.

■ Koreys bog'chalari ta'lim tizimining bir qismi hisoblanmaydi. Bolalar xususiy muassasalarda qabul qilinadi. Ular asosan koreys tilida, biroq ingliz tilida faoliyat yuritadigan bog'chalar ham anchagina. Bog'chalarga bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha qabul qilinadi. Ko'pchilik bolalar maktabga tayyorgarlik ko'rishmaydi va shunchaki o'z tengqurlari bilan bog'chalarga qatnab yuraverishadi. Bog'chaning asosiy vazifasi bolalarni har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratish. Bog'chalarda asosan musiqa, rasm, hisoblash darslari o'tiladi. Koreys bog'chalari bolalarda mustaqillikni shakllantirishga katta etibor beriladi. Bolalar yoshi orasidagi farq 3 yoshgacha bo'lishi mumkin.

Boshlang'ich maktab

■ Koreyada boshlang'ich ta'lim uchun o'quv yilida 1 martga qadar 6 yoshdan yuqori bo'lgan bolalar qabul qilinadi. Lekin 5 yoshli bolalar ham o'qishga kirishga xuquqli bo'lib, buning uchun maktab mas'ul shaxsining ruxsatnomasini olishi lozim bo'ladi. Ular 13 (12) yoshgacha boshlang'ich maktablarda ta'lim oladilar. O'quv yili esa 1 mart Koreya respublikasida davlat bayrami munosabati bilan 2 martdan boshlanadi. 6 yil davom etadigan boshlang'ich ta'lim majburiy etib belgilangan. Boshlang'ich ta'limda 1 yil ikki semestrga bo'lingan holda olib boriladi. Boshlang'ich ta'limda o'qitiladigan fanlar qatoriga:

■ Koreys tili
■ Matematika
■ Aniq fanlar
■ Jamiyat haqidagi fanlar
■ Chet tili
■ Tasviriy san'at
■ Musiqa kiradi.

O'rta ta'lim

■ O'rta ta'lim Koreya respublikasida 3 yil davom etadi. Kopchilik o'quvchilar o'rta maktabga 12 yoshda kelishadi va 15 yoshgacha shu yerda ta'lim olishadi. O'rta ta'lim ham majburiy bo'lib, bir o'quv yili 1 martdan keyingi yil mart oyiga qadar davom etadi. Darslar 45 daqiqadan etib belgilangan bo'lib, bir yilda 1222 soatni tashkil etadi. O'rta ta'lim maktablarida davlat tili, axloq, ijtimoiy fan, matematika, jismoniy tarbiya, musiqa, san'at, chet tili kabi 10 ga yaqin fanlar o'qitiladi. Shuningdek, o'rta maktabda o'quvchi uchun tanlov fanlar mavjud. Bular qatoriga axborot, chet tili (ko'pincha nemis, fransuz, ispan, xitoy, yapon, rus, arab tillari) kabilarni kiritish mumkin. O'rta maktabda o'quvchilar qattiq nazorat qilinadi o'quvchilarning formasi, soch turmagi va maktabdan tashqari faoliyatlari ham nazorat qilinadi. Boshlang'ich maktabdagi kabi o'rta maktabda ham o'quvchilar asosan bir sinfda o'tirishadi, ammo fanlar turli o'qituvchilar tomonidan olib boriladi. O'quvchilar har kuni 6 ta o'quv predmeti bo'yicha dars o'tishadi.

Yuqori maktab

■ Yuqori maktabning 1- kursiga o'quvchilar 17 yoshdan qabul qilinib 19 yoshgacha tahsil oladilar.

■ Yuqori maktablar bir necha turlarga bo'linadi: davlat yuqori maktablari (Koreya Ta'lim va Texnika fanlari vazirligi, Madaniyat,Jismoniy tarbiya va sayyohlik vazirligi boshqaradi),Umumiy yuqori maktablar (Har bir viloyatdagi yuqori tashkilotlar tomonidan boshqariladi), xususiy yuqori maktablar. Shuningdek, yuqori maktablar o'qitish fanlariga ko'ra ham bir qancha turlarga bo'linadi: umumiy maktablar, ixtisoslashtirilgan maktablar (qishloq xo'jaligi,sanoat,dengiz xo'jaligi,axborot),maxsus maktablar (litsey shaklidagi maktab),texnika maktablari,chet tili maktabi,jismoniy tarbiya maktabi,san'at maktablari. Koreya Respublikasida Ta'lim vazirligi maxsus tashkil etgan yuqori maktablar ham bor. Bular asosan qishloq xo'jaligi, baliqchilik, sanoat, xalqaro tillarga ixtisoslashgan bo'ladi. Yuqori maktab o'rta maktab kabi majburiy emas biroq 2005 yilgi ma'lumotlarga qaraganda 97% koreys yoshlari yuqori maktabni tamomlaganlar. Bu juda yuqori ko'rsatkichdir.

Oliy ta'lim

Muassasa	Beriladigan ma'lumot
Kollej	Kasbiy ma'lumot
Universitet	Oliy ma'lumot
Magistratura	Magistr (2 yil)

Koreyaning eng mashxur Universitetlari:

- Seul Milliy Universiteti, Korea Advanced Institude of Science and Technology, Pusan milliy Universiteti, shuningdek xususiy universitetlardan: Koreys Universiteti, Pohang Universituti, Yonsei Universiteti, Sogang Universiteti, Hanyang Universiteti, Sungkyunkwan Universiteti va Ewha Womans Universiteti.

- **Mavzu yuzasidan topshiriq**
- Yaponiyaning oliy ta`lim tizimidagi sizga ma`qul bo'lgan jihatlarni gapirib berishga tayyorlaning.

5-mavzu: Yevropa mamlakatlarida ta`lim-tarbiya masalalarining olib borilishi va qiyosiy taxlili.

Reja:

1.Pol`sha ta'lim tizimining o'ziga xosliklari.
2. Buyuk Britaniya boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim tizimi
3. Germaniyada maktabgasha tarbiya va maktab ta`limi
4. Fransiyada ta`lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

O'quv mashg'ulotining maqsadi: Talabalarda Pol`sha ta'lim tizimining o'ziga xosliklari, Buyuk Britaniya boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim tizimi, kasbiy ta'lim masalalari haqidagi tasavvurlarni shakllantirish.

Pol`shada 1999 yil yangi ta'lim reformasi kuchga kirdi. U o'qitishning tashkiliy tuzilishi va imtihonlar tizimini tubdan o'zgartirdi. O'qituvchilar xizmat pog'onasidan o'sishning yangi tizimi va maktablarni moliyalashtirish usullarini kiritdi. Reformaning asosiy tamoyili o'rta va oliy ta'limni keng yoyish, ilmiy dasturlarning o'zgarishiga ko'ra ta'lim sifatini oshirishdan iborat. Boshlang'ich maktab majburiy bir yillik maktabgacha tayyorgarlikdan boshlanadi, 7 yoshdan 1-sinfga qabul qilinadi. O'qish 6 yil davom etadi va imtihon bilan yakunlanadi. O'qish ikki bosqichda bo'ladi. Birinchi bosqich 1-3-sinflarni qamrab oladi. O'qituvchi o'quv dasturini o'quvchilarning o'zlashtirish imkoniyatlaridan kelib chiqib amalga oshiradi. Ikkinchi bosqich 4-6-sinflarni o'z ichiga oladi. O'qitilayotgan fanlar an'anaviy va blokli fanlarga bo'linadi.o'quvchi maktabna 6-sifdan keyin majburiy imtihonlarni topshirish bilan yakunlaydi. So'ngra gimnaziyada ta'lim 3 yil davom etadi. Gimnaziya 3 bosqichli imtihon topshirish bilan yakunlanadi: gumanitar fanlar bo'yicha, matematika va tabiat bo'yicha, chet tili bo'yicha.So'ngra yoshlar litsey va texnikumlarda o'qishga otlanadilar.

Buyuk Britaniya yuz yillardan beri sifatli klassik ta'limi bilan mashhurdir. Bu ta'lim davr sinovidan o'tgan va xalqaro ta'lim bozorida etakchi o'rinda turadi. Hozirda 800 mingdan ortiq xorijiy talabalar britan ta'lim tizimi yutuqlaridan bahramand bo'lmoqda.

Buyuk Britaniya universitet va kollejlarining bitiruvshilari mustaqil va zamonaviy fikrlash malakalari, optimal va nostandart echimlar topish ko'nikmasi bilan boshqalardan ajrlib turadi. Buyuk Britaniya ta'lim tizimi quyidagi 4 darajadan iborat:

Boshlang’ich (Elementary shool) ta’lim

O’rta (Sekondary SHool ta’lim

O’rtadan keyingi (Further Education) ta’lim

Oliy (Higner Education) ta’lim

Maktab bitiruvchilari bitiruv imtixonlari topshirib, o’rta ma’lumot to’g’risida sertifikat GCSE (General Certifikate of Secondary Education) oladilar. Bu sertifikat bilan mustaqil mehnat faoliyatini boshlash mumkin, lekin u bilan oliy o’quv yurtiga kirib bo’lmaydi. O’rta ta’lim to’g’risidagi britaniya yoki bir qancha xorijiy davlatlardagi oliy o’quv yurtlariga imtihonsiz kirish huquqini beruvshi guvohnomani GCE A-Level s (General Certifikate of Education Advanced Level) olish uchun yana qo’shimcha 2 yil -12-13-sinflarda o’qish lozim bo’ladi.

Oliy ta`lim

Britaniya oliy ta’limi o’zining oliy sifati bilan mashhurdir. Oliy o’quv yurtlari 3 turga bo’linadi: Kollejlar- (Colleges of Higner Education)- universitetlardek ilmiy daraja (faqat bakalavr darajasida) va oliy ma’lumot haqida diplom beradi. Lekin universitetlardan farqli holda ular rassomchilik, dizayn, musiqa, teatr san`ati, ta’lim kabi tor sohalarda ixtisoslik beradi.

Politexnika institutlari- muhandislik mutaxassisligini beradi.

Klassik universitetlar- hozir Buyuk Britaniyada 102 ta universitet mavjud bo’lib, ularning ko’plari davlatga qarashlidir.

O’qish muddati talaba tanlagan mutaxassislikka va darajaga bog’liq bo’ladi.

Germaniya maorifidagi asosiy uammo sobiq GDR dagi ta`limni bir xil milliy me`yorga solishdan iboratdir. Asosiy vazifa sobiq GDR dagi ta`lim tuzilmasini yangi me`yorga va o’lshovga tushirish, oddiy usul bilan GFR dagi ta`lim tizimiga o’tkazib o’qyishdan iborat. Ammo, buning ham o’ziga xos muammolari bor. Birinshidan mablag’ masalasi bo’lsa, ikkinshidan  sobiq  GDR dagi ta`lim jarayoni qatnashshilarining buo’zgarishga munosabatidir.

Germaniyada ta`lim davlat va jamiyat tomonidan ardoqlanayotgan soha bo’lib, u mamlakatning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlantirishga barakali hissa qo’shib kelmoqda.

Maktabgasha tarbiya.

Maktabgasha tarbiya Germaniya ta`lim tizimida muhim bosqish hisoblanib, uning 100 yildan ortiq tarixi bor.

Germaniyada bolalar bog’shalari ta`limning quyi bosqishi hisoblansada, lekin u davlat ta`lim tizimi tarkibiga kirmaydi.

Eski yerlardagi (sobiq GDR ga kirmagan yerlar) 24000 dan ortiq bog’shalarni mablag’ bilan ta`minlash turli jamoat tashkilotlari, xayriya birlashmalari, korxonalar, xususiy shaxslar, diniy muassasalar zimmasidadir. Ota onalar ham qisman pul to’laydilar. 3 yoshdan 6 yoshgasha bo’lgan bolalarning 80 foizi bolalar bog’shasiga qatnaydi.

Bog’shalarda ta`lim tabaqalashtirib olib boriladi. Germaniyada bolalar bog’shalarida odatda bolalar tushgasha tarbiyalanadilar. Kunning ikkinshi yarmida esa uyda, oilada bo’ladilar. Kuni uzaytirilgan guruhlar ham mavjud.

Maktab ta`limi

Majburiy ta`lim 6 yoshdan 18 yoshgasha bo'lgan bolalarga tegishli, bu jarayon 12 yil davom etadi. Bundan 9 yillik (ba`zi bir yerlarda 10 yil) maktabda to'la haftalik o'qishini bitiradi, keyin hunar texnika bilim yurtlarida to'la bo'lmagan haftalik o'qishida o'qiydilar.

O'qish davlat maktablarida tekin. Xususiy maktablar ansha kam.

Boshlang'ish maktab. O'qish 6 yoshdan boshlanadi va 4 yil davom etadi (Berlinda 6 yil). Dastlabki ikki yil o'qish davomida bolalarga baho qo'yilmaydi.

Boshlang'ish maktabda 4 yillik o'qishdan keyin o'quvshilar yo'nalish bosqishidagi maktabga o'tadilar. Bu yerda 5-6 sinf bosqishdagi yo'nalish maktab tipiga bog'liq yoki bog'liq bo'lmagan holda maxsus dastur asosida o'qitiladi., bunda bolalarning ota-onalari maktab tipini tanlash yoki o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Keyin bolalar navbatdagi maktab tipiga ko'shadilar, bular- asosiy, maxsus maktab (rivojlanishda keshikkan bolalar ushun), real bilim yurti (matematika va tabiiy fanlar o'qitiladigan o'rta o'quv yurti); gimnaziya; umumta`lim maktablari va hok.

Deyarli 30 foiz bola 1-bosqishni tugatgandan keyin asosiy maktabga o'tadi. 9 yoki 10 yillik o'qish tugatilgandan keyin kasbiy tayyorgarlikka o'tiladi.

Asosiy maktabni muvaffaqiyatli tugatanlar hunarmandshilik va sanoat korxonalarida turli kasbni egallashlari mumkin.

Real bilim yurti asosiy aktab va yuqori bosqish maktabi o'rtasida turadi. Bu yerda o'qish 6 yil davom etadi (5 sinfdan 10-sinfgasha) va to'la o'rta ma`lumot berish bilan tugallanadi.

Bilim yurtini tugatuvshilar maxsus o'rta o'quv yurtiga yoki yuqori bosqishdagi hunar-texnika maktabiga kirib o'qish huquqiga ega bo'ladi. Iqtisodiyot yoki davlat xizmatida o'rtasha mansabni egallash ushun real bilim yurtini tugallash zarur. To'qqiz yillik gimnaziya (o'qish 5-13 yillik) Germaniyadagi yuqori bosqish, an`anaviy bosqish hisoblanadi.

Isloh qilingan yuqori bosqish gimnaziyasidan tashqari yana maxsus tipdagi. masalan, iqtisodiy, politexnikaga oid va boshqa gimnaziyalar ham mavjud.

Gimnaziyani bitirganlik haqidagi yetuklik attestati oliy o'quv yurtida o'qish imkoniyatini beradi.

Umumta`lim maktablarini tugatganligi to'g'risidagi guvohnoma federal yerlar tomonidan tan olinadi.

Maxsus maktablarda umumiy ta`lim maktablarda o'qish imkoniyatiga ega bo'lmagan kar-soqovlar, ko'zi ojizlar va boshqa jismoniy, aqliy nuqsoni bor bolallar va o'smirlar ta`lim oladilar.

Vaqtida ta`lim ololmaganlar ushun keshki maktablar ishlaydi.

Mavzuni mustahkamlash va o‘z-o‘zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Polsha boshlang‘ich, o‘rta va oliy ta’lim tizimi haqida ma’lumot bering.

2. Buyuk Britaniya ta’lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlari haqida gapirib bering.

6-MAVZU: AVSTRIYA VA SHVETSARIYA DAVLATLARIDA TA`LIM TIZIMIGA QIYOSIY TAHLIL

Reja:

1. Avstriya davlati haqida tushuncha ta`lim tizimi
2. Avstriya ta`lim tizimi
3. Shvetsariya davlatida ta`lim tizimi

Avstraliya davlati haqida ma`lumot

Poytaxti	Kanberra
Rasmiy tili	Ingliz tili
Mustaqillik	1 yanvar 1901 yil
Maydoni	7.682.300 km ²
Axolisi	20.293.325 (52 urin)
Dini	Nasroniy
Yirik shaharlari	sidney
Boshqaruv shakli	konstitutsion monarxiya
Pul birligi	Avstraliya dollari (APV kod 036)

Ma’muriy taqsimlanishi.
Avstraliya 6 ta shtatdan iboratdir. Bular:
YAngi Janubiy Uels,
Kvinslend,
Janubiy Avstraliya,
Tasmaniya,
Viktoriya
G‘arbiy Avstraliya

Bugungi kunda Avstraliyada 10 mingga yaqin maktab bo’lib, ularda 3 milliondan ortiq o’quvchi taxsil oladi. Maktablarning 71 foizi davlatga qarashli, qolganlari xususiydir. Buyuk Britaniya an’analarini saqlab qolgan mamlakatda hamon o’g’il va qiz bolalar alohida maktablarda o’qishadi. Ammo keyingi davrlarda ular ajratilmaydigan maktablar ham faoliyat ko’rsata boshladi. Avstraliya maktablarida 15 nafar o’quvchiga o’rtacha, 1 nafar o’qituvchi to’g’ri keladi.

5 yoshidan boshlab tayyorlov sinflariga borishadi. Lekin bu majburiy emas va keng tarqalgan odat ham emas. O’rta hisobda, bolalar maktabga 6 yoshidan boradilar. Avstraliyada ota-onalar maktab bilan doimiy aloqada bo’lishadi. Ular yilida 1-2 marta o’qituvchlar bilan o’tkaziladigan uchrashuvlarga borishadi va

farzandlarining o’qishlari, o’zlashtirish darajasi bilan tanishadilar. Bundan tashqari, maktab ularga har chorak oxirida o’quvchilarning o’qish natijalari va o’zlashtirishlari to’g’risidagi hisobotlarni jo’natib turadi.
Avstraliyaning ba’zi shtatlarida maktabgacha ta’lim boshlang‘ich ta’lim tizimiga kiritilgan
Boshlang‘ich maktab 4 yoshdan beriladi
Maktabgacha ta’lim: Bog‘chalar, Oila bog‘chalari va xususiy tarbiyachilardan iborat

Avstraliya ta’lim tizimi Britancha model negizida qurilgan. Avstraliyada maktab tizimi 10 yillik majburiy ta’limni o‘z ichiga oladi. Universitetga kirishni xohlovchilar esa yana ikki yil o‘qib, to‘liq o‘rta ta’lim to‘g‘risida attestat oladi. 12 yillik ta’lim boshlang‘ich va o‘rta ta’limga bo‘linadi. 12 yillik maktabni tugatgach bolalar Australian Eear 12 attestatini olishadi, bu Britancha A-Level bilan teng. Bolalar 6 yoshdan maktabga borishadi.

Avstraliyada maktab ta’lim tizimi 3 ga bo‘linadi

1. **Boshlang‘ich (maktab**

dasturi bog‘liq) 6-7 yosh
2. O‘rta – 6-7 yoshdan 10 sinfgacha
3. Oliy o‘rta ta’lim yoki katta o‘rta maktab 11-12 sinf
Avtraliyada o‘quv yili yanvarda boshlanib dekabrda tugaydi

KASBIY TA’LIM – Avstraliyada kollejlar keng yo‘nalishda kasbiy ta’lim beradi. Davlat va xususiy kollejlar mavjud. Davlatga qarashli o‘quv yurtlari TAFE (Texnicheskaya i dopolnitelnaya obrozovaniya) tizimiga birlashgan. TAFE dasturlari sanoat va ijtimoiy soxa vakillari bilan hamkorlikda zamon talablari asosida ishlab chiqiladi. Ta’lim muddatiga qarab talabalar 1,2,3,4-darajalardagi sertifikatlarga yoki diplomga ega bo‘lishadi.

OLIY TA’LIM

Bakalavriat – 3 yil
Magistratura- 2 yil (Bakalavrni a’lo tugatganlar uchun 1 yil)
Doktorantura – 3-4 yil
Avtraliya universitetlarida –ilmiy okeanalogiya va tropik meditsina bo‘yicha darslar o‘tiladigan dunyoda yagona davlat.

7-MAVZU: HINDISTON, SINGAPUR MUSTAQILLIK YILLARIDA TA`LIM TARAQQIYOTI

Reja:

1. Hindiston davlati haqida umumiy ma`lumot
2. Hindiston ta`lim tizimi
3. Singapur davlati ta`lim tizimi

Xindiston ta’lim tizimi

- Boshlang‘ich
- O‘rta
- YUqori va
- Oliy talimni o‘z ichiga oladi

- Boshlang‘ich talim 8 yil so‘ng xar ikki yildan bo‘lgan o‘rta va yuqori talim boskichlari keladi
- Umumiy maktab talimi 10+2 yani 12 yil davom etadi.
- Maktab standarti bitgach ,oliy talim boshlanadi.
- Bakalavrlik darajasi odatda3 yil bo‘lib,ayrim yo‘nalishlarda 5 yilgacha davom etishi mumkin
- Magistratura esa 2 yildan iborat bo‘lib ammo bunda ham ayrim sohalarda o‘qish 3 yilga cho‘ziladi
- Bundan so‘ng xohlovchilar muddati bir necha yildan iborat aspirantura doktarantura kabi talim darajalari uchuno‘qishlarini ilmiy izlanishlarini davom ettirishlari mumkin

1976 yilgacha Xindistonda ta’lim sohasi shtatlar ixtiyorida bo‘lgan, markaziy xukumat faqat maxsus va oliy ta’lim standartlarini muvofiqlashtirgan va belgilagan. 1976 yilda Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgartirishga muvofiq mazkur soha uchun javobgarlik hukumatlar o‘rtasida taqsimlandi.

Xindistonda dunyoning mashhur talim dargohlari bilan bellasha oladigan taniqli o‘quv yurtlari bor.
Xindiston texnologiya instituti,
Xindiston Menejment instituti,
Javoharlal Nehru hamda Dehli universiteti shular jumlasidandur.
Xorijdan Xindistonga ilm istab kelayotgan
YOshlar soni oshib bormoqda.Bu o‘lkaning raqobatbardosh va sifatli talim tizimi xamda arzon yashash imkoniyatlari chet ellik talabalarni o‘ziga rom qilayotgani asosiy sabablardir.
Xindiston hukumat turli tashkilotlar orqali xorijliklar uchun grantlari berishni ham yo‘lga qo‘yilgan.
Madaniy alokalar bo‘yicha Xindiston Konsulligi dunyoning 50 dan ortiq mamlakatiga talimning bakalavr ,oliy va ilmiy tadqiqot darajalari uchun talim grantlari ajratadi.
Oliy ta’lim tizimiga 178 universitetva o‘zini universitet deb xisoblaydigan 39 o‘quv yurti, shuningdek umummilliy ahamiyatga molik bo‘lgan 11ta o‘quv yurti, 65 tadqiqot muassasalari, 6759 ta umumiy kollejlar kiradi.

Xindistonning eng yirik universitetlari

Kalkutta universiteti (150 000) talaba
Taxsil oladi.
Mo‘mbay universiteti (150 000) talaba,
Rajastxan universiteti (150 000)
talaba,
Dehli universiteti (130 000) talaba,
M.Gandi nomidagi universitet
(150 000) Talaba.

Singapur davlati

Rasmiy nomi - Singapur Respublikasi.
Geografik joylashuvi-Kichkina–urbanizatsiyalashgan orolcha-shahar bo’lib,

janubiy–sharqiy Osiyoda joylashgan;
Mustaqillik kuni-1944-yil , 9-avgust;
Poytaxti- Singapur shahri;
Maydoni-712,4 km2;
Aholisi-4,50 mln kishi (2016-yil) bo'lib shundan 78%-xitoyliklar;
14%-malayslar; 7%-hindular
Pul birligi - Singapur dollari

Prezidenti- Toni Tan

1940-yil 7-fevral kuni
Singapurda tug`ilgan
(77 yoshda).
Adelian universitetini
Tugatgan.
2011-yildan buyon
Singapur Prezidenti

Singapurda savodxonlik darajasi aholini 15 yoshdan keyingi qatlamining 93 % ini tashkil etadi. Singapurda qabul qilingan ta'lim dasturining maqsadi- xalqni birlashtirish, kelajakka qarab xarakat qilish xususiyatlarini o'zida mujassam etadi.

1. **2 tillilik** : Singapurdagi barcha maktablarda ta'lim 2 tilda olib boriladi. Ya'ni ingliz tili va xitoy tili. Ingliz tili –jahon tili sifatida dunyoviy ilmlarni o'rganish maqsadida qo'llanilsa, xitoy tili- aholining o'z milliy urf- odatlari madaniyati, tarixini o'rganishda muhim hisoblanadi.
2. **Singapur –ko'p millatli** xalq bo'lganligi sababli, mamlakatning gullab-yashnashi va kelajagining yaxshilanishi uchun malakatda yashovchi har bir fuqaroga uning tili va dinidan qat'iy nazar, bir xil yaxshi munosabatda bo'lish;
3. Singapurda har bir bola **10 yil** muddat davom etadigan umumiy ta'limni olish huquqiga egadir. Bu ta'lim **6 yil**
4. boshlang'ich ta'lim va **4 yil** o'rta ta'limni o'z ichiga oladi. Singapur ta'lim tizimida asosiy urg'u bolalarni o'qishga , hisoblashga, 2 ta tilda gapira olishga o'rgatish, bolalarda jismoniy va ahloqiy tarbiyani shaklantirish, ijodiy va mustaqil fikrlashni o'rgatishdir. 2 tilli siyosat har bir boladan ingliz tilini o'rganish bilan bir qatorda o'z ona tilini ham murakkab jihatlarini o'rganishni talab qiladi.
5. T**a'limning** yuqori darajaga ega bo'lgan yo'nalishlari gumanitar fanlar emas, balki aniq va tabiiy fanlarda o'z aksini topadi.
6. **Bolalarni** qobiliyatlariga qarab ma'lum bir patoklarga bo'lish, ularning bilim darajalariga qarab o'quv dasturlarini tuzish prinsipining mavjudligi;
7. **Singapurdagi** har bir bola dini va irqidan qat'iy nazar 6 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan 10 yillik ta'limni olish huquqiga egadir.

Maktabgacha ta'lim-3-6 yoshgacha 3 yil ;
Boshlang'ich ta'lim- 6-12 yoshgacha 6 yil
I-bosqichda 4 yil,

II-bosqichda 2 yil ;
O'rta ta'lim- 12- 16- yoshgacha 4 – 6- yil;
To'liq bo'lmagan kollej ta'limida 2 yil;
Politexnikumda 3 yil;
Oliy ta'lim:
Bakalavr 4 yil.
Magistrtura 1-3 yil,
Doktorantura 2-5 yil
Maktabgacha ta'lim-3-6 yoshgacha 3 yil ;
Yasli, birinchi va ikkinchi yil.
Bog'chada o'zaro muloqot , ona tili hamda hisoblashni o'rganadilar. O'z ona tilisi yani xitoy, malay va tamil tillaridan tashqari ingliz tilini o'rganadi.
Boshlang'ich ta'lim- 6-12 yoshgacha 6 yil
I-bosqichda 4 yil,
II-bosqichda 2 yil ;
Ta'limning bu turi xamma uchun majburiy va bepul.
O'rta ta'lim- 12- 16- yoshgacha
4 – 6- yil;
Ta'limning bu turi bir necha yo'nalishlarda olib boriladi:
Maxsus
Tezkor
Akademik
Texnik
Singapur san'at maktablari xam oquvchilar uchun keng imkonoyatlar beradi
Kollej o'quvchilar hohishi, imkoniyatlariga ko'ra tanlanadi.
To'liq bo'lmagan kollej ta'limida
2 yil, politexnikumda 3 yil o'qishadi.
Mamlakatda shuningdek, davlat o'quv muassasalari bilan bir qatorda xususiy o'quv muassasalari ham mavjud.
Boshlang'ich ta'limni tamomlagandan keyin o'quvchilar **Primary School Having examination (PSHE)** imtixonlarini topshiradilar.
* O'rta ta'lim haqidagi Serrtifikat singapurda **Singapore – Cambridge General Certificate of education** o'rta maktabini tamomlagandan keyin beriladi va bu sertifikat butun butun jahon mamlakatlarida tan olinadi. Singapurda Oliy o'quv yurtlariga kirish uchun Universitetga kirishga mo'ljallangan maxsus kurslardan o'tish lozim. (2-3yil)shuningdek ingliz tilini o'rganishga qaratilgan maxsus o'quv markazlari ham yaratilgan .
* Ular orasida **TMC (Technology Management and communications) Education Group ni** ko'rsatish mumkin.

7.1-MAVZU: MALAYZIYA VA INDONEZIYADA MUSTAQILLIK YILLARIDA TA`LIM TIZIMI

Reja:

1.Malayziya davlati haqida umumiy ma`lumot
2.Malayziya ta`lim tizimi
3.Indoneziyada mustaqillik yillarida ta`lim tizimi
4. Malayziya va Indoneziya ta`lim tizimi qiyosiy taxlili

Tayanch tushunchalar: Malayziya davlati, Malayziya ta`lim tizimi, Indoneziyada ta`lim tizimi, SEGI, kollej, oily ta`lim.

- Malayziya iqtisodiy jixatdan tez o‘sib borayotgan va etarlicha yuqori xayot darajasi bilan, va shu bilan birga o‘qish va yashash narxlari nisbatan yuqori emasligi bilan ajralib turadi. Malayziyaning tinch va do‘stona muxiti chet elda taxsil olmoqchi bo‘lgan talabalarni yanada o‘ziga jalb etadi.

Malayziya uzoq vaqt mobaynida **Angliya** koloniyasi bo‘lganligi sababli, ko‘pgina ingliz marosimlari va xayot tarzi xali xanuz bu erda saqlanib qolgan. Maktab ta’lim tizimi britaniya tizimi asosida tashkil topgan, ya’ni O‘quvchi talabalar orasida chet ellik talabar ko‘pchilikni tashkil etadi. Asosiy fanlardan tashqari maktablarda ko‘pgina klublar va to‘garaklar ishlaydi, va bolalar o‘z qiziqishlari bo‘yicha raqs, komyuter, sport va boshqa turli xil yo‘nalishlar bo‘yicha mashg‘ulotlarga qatnishishlari mumkin. Xar yili 1 sinfdan boshlab o‘quvchilar imtixon topshiradilar. O‘rta maktabni tugatganda xamma yagona davlat bitiruv imtixonlarini topshiradi.

Malayziyaning ko‘pgina **kolledj** va **oliy ta’lim muassasalari** o‘qishga 11 sinfdan so‘ng qabul qilishadi. 9 yoki 10 sinfni tamomlagan chet ellik talabalar bu erdagi xalqaro maktablarda 11- 12 sinflarni o‘qishlari mumkin, lekin buning uchun o‘quvchi ingliz tilini mukammal bilishi kerak. (Xoxlagan o‘quvchilarga ingliz tilidan qisqa kurslar taklif etiladi). Bundan tashqari, 12 sinfni g‘arb dasturlari asosida kolledjda xam bitirish mumkin, bunda o‘quvchi o‘qishni bitirib, g‘arb shaxodatnomasiga ega bo‘ladi.

SHuningdek, kolledjlarda tanlangan oliy ta’lim muassasasi va davlatiga qarab, universitetga tayyorlov kurslarini o‘tish mumkin. Bu kurslarni muvaffaqiyatli tugatgan abiturientlar Malayziyadagi yoki tanlangan boshqa davlatdab masalan, Angliya, Avstraliya, Kanada yoki Amerikada taxsil olishlari mumkin.

Umuman olganda, **Malayziyadagi kolledjlar** va **oliy ta’lim muassasalari** turli xildagi o‘quv dasturlarini taklif etadi

- Bakalavr dasturida 2 yil Malayziyada va oxirgi 3 yil g‘arbda, yoki 3 yil Malayziyada o‘qib turib, g‘arb universitetining diplomini olish mumkin (bu dasturlar –2+1 yoki 3+0tvinning dasturlari deb ataladi).
- Universitetga kirish uchun shaxodatnoma va xalqaro IELTS (6.0) yoki TOEFL (550) sertifikati kerak bo‘ladi.

APU - Asia Pacific University of Technology and Innovation.

- Malayziyadagi etakchi oliy ta'lim muassasasi bo'lib, texnik mutaxassisliklar bo'yicha o'qishga taklif etadi. Bu universitet 1993 yilda tashkil topgan bo'lib, shu vaqt mobaynida u 14000 ta texnika soxasidagi etuk mutaxassislarni etishtirib chiqardi. UCTIning barcha muvaffaqiyatli bitiruvchilari Britaniya akkreditatsiyasiga ega bulgan Staffordshire University diplomi bilan taqdirlanadi!
- APU va APIIT dasturlari Malayziya Oliy Ta'lim Ministrligi tomonidan tasdiqlangan bo'lib, Milliy Akkreditatsiya Kollegiyasida qabul qilingan tamoyillar asosida ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, APIIT HRDC– Human Resource Development Corporation (Kadrlar Tayyorlash Korporatsiyasi) ning o'quv markazi xisoblanadi.APU ning asosiy xamkori bu Staffordshire University (Staffordshird Universiteti)dir.Angliyadagi Staffordshird Universitetida 1700ta talaba taxsil oladi. Ulardan 5000ta talaba Staffordshird Universiteti dasturi bo'yicha chet elda, Xitoy, Sirgapur, YAqin SHarq, Gonkong, Pokiston, Indiya va SHri-Lankada taxsil olishmoqda.

SEGi University.

- Bu xususiy universitet Malayziyadagi eng yirik ta'lim muassasalaridan biridir. U 1977 yili sistematik kolledj sifatida tashkil topgan. Ko'p yillar mobaynida u rivojlangan va o'zgarib borgan. 2006 yilda **SEGi GROUP** birlashib **SEGi University College** nomi ostida faoliyat yuritdi. 2012 yilda esa **SEGi University College** nomi **SEGi University** mavqeini oldi.
- **SEGi** talabalar shaxarchasi o'zining betakror arxitekturasi bilan faxrlansa bo'ladi. Talabalar yana kampus ro'parasida joylashagan jozibador Kova ko'li bilan zavqlansalar bo'ladi. Xozirgi paytda universitetda 19 000 tadan oshiq talabalar taxsil oladilar.Talabalar shaxarchasida yashovchilar bemalol internet texnologiyalaridan, Universitet elektron kutubxonasidan, internetdagi o'quv materiallaridan foydalanishlari mumkin.

Indoneziya ta`lim tizimi

Indoneziya (indon. Indonesia), IndoneziyaRespublikasi (indon. Republik Indonesia) —Janubi-sharqiyOsiyodagidavlat. Dunyodagiengkatta Malay arxipelagining 17,5 mingorolivaYangiGvineya (G'arbiyIrian) orolining g'arbiyqismidajoylashgan. Maydoni 1904,6 ming km2. Aholisi 237,641,326 kishi (2010). Poytaxti— Jakarta shahri. Ma'muriyjihatdan 26 viloyat (province)gabo'linadi

6 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun boshlangich majburiy ta'lim joriy qilingan. Boshlangich maktabda o'qish muddati 6 yil, o'rta maktabda ham — 6 yil Davlat maktablari b-n birqatorda xususiy maktablar ham bor.

1-va 2- bosqich texnika va tijorat maktablari va shunga o'xshash o'quv yurtlari hunar ta'liminiberadi. O'qituvchilar 3 yillik ped. maktablari, ped. Kollejlar iva

universitetlarda tayyorlanadi. Jakartadagi I. davlatunti (1950 yilda asos solingan), Milliy universitet (1949 yilda asos solingan), Jokyakar-tadagi Islom xususiy unti (1945 yilda asos solingan) va boshqa bor. 1967 yilda tashkil etilgan I. fanlar instituti 10 i.t. instituti, 40 dan ortiq ilmiy muassasa va jamiyatni birlashtiradi. Yirik kutubxonalar: Jakartadag iOmmaviy, Parlament kutubxonalari, Bandung , Bogora, Jokyakarta, Makassar, Medandagi kutubxonalar. Jakartada I. Madaniyati muzeyi (1778 yilda asos solingan), Bogorada Zoologiya muzeyi (1894 yilda asos solingan) bor

8-MAVZU: AFRIKA DAVLATLARIDA TA`LIM MUAMMOLARI

Reja:

1. Afrika davlatlarining ta'lim muammolari.
2. Jazoir va Habashistondagi ta'lim muammolari.
3.Afrika ta`lim tizimining qiyosiy taxlili

Mustamlakachilik davrida Afrika davlatlarida Yevropaliklar ko'plab maktablarni tashkil etdilar. Ammo u yerda asosan badavlat oilalarning farzandlari o'qitilar edi. Bu davlatlarda aholi sonining tez sur'atlar bilan o'sishi, ta'lim uchun to'lanadigan haqning doimo o'sib borishi, malakali mutaxassislarning yetishmasligi ta'lim taraqqiyotiga to'sqinlik qilmoqda.

Uzoq vaqt davomida Afrika davlatlari Yevropa davlatlarining mustamlakasi bo'lganligi bois hali ham ko'pchilik mamlakatlarda ta'lim ingliz, frantsuz, portugal tillarida olib boriladi.

Jazoir- Afrika shimolidagi katta davlat. Jazoir davlati hukumati yildan-yilga ta'lim sohasi islohatlari uchun tobora ko'proq mablag' sarf etsa-da, haligacha 15 va undan katta yoshdagilarning 45%gina o'qish va yozishni biladi. Jazoir qonunlariga ko'ra barcha 6dan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar maktabda ta'lim olishi shart. Ushbu talabga muvofiq 90%dan ortiq bolalar boshlang'ich maktabga boradilar. Biroq ularning faqatgina 1\3 qismi o'rta maktablarda ta'lim olishni davom ettiradi. Mamlakatdagi eng katta universitet Jazoir universiteti bo'lib, unda 17.000 talaba tahsil oladi.

Habashiston (Nigeriya)- g'arbiy Afrika davlati. Aholisining soniga ko'ra dunyoda 10-o'rinda, Afrika qit'asida 1-o'rinda turadi. Aholi soni 102 milliondan ortiq. Habashistonlik kattalarning 1\3 qismigina savodli. Mamlakatda maktab va o'qituvchilar yetishmaydi. SHunga muvofiq qonun ham ta'lim olishni majburiyatga aylantirmagan, ya'ni mamlakatda majburiy ta'lim mavjud emas. 15 million bolalargina boshlang'ich maktablarga boradilar. SHularning faqatgina 3,5 millioni o'rta maktablarda ta'lim olishni davom ettiradi. Nigeriyada 25ta universitet mavjud.

1975 yilda Habashiston xukumati barcha hohlovchilarga bepul boshlang'ich ta'lim berish bo'yicha maxsus dastur qabul qilingan. SHunga muvofiq mamlakatda ko'plab yangi boshlang'ich maktablar qurildi. SHuningdek, mamlakatda yangi pedagogika, texnika institutlari, professional maktab va universitetlar qurildi.

Mavzuni mustahkamlash va o'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Afrika davlatlari boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim tizimi haqida ma'lumot bering.
2. Afrika davlatlarida kasbiy ta'lim qanday amalga oshiriladi?

9-MAVZU: ROSSIYA DAVLATI TA`LIM TIZIMINING O`ZIGA XOSLIKLARI

Reja:

1. Rossiyada umumiy o'rta ta`lim tizimi
2. Kasbiy ta`lim
3. Oliy ta`limdan keyingi o'qish.

O'rta ta`lim

Rossiyada umumiy ta`lim o'z ishiga boshlang'ish, asosiy va o'rta (to'liq) ta`limni qamrab oladi. O'rta maktabda o'qish muddati 11 yilni tashkil etib, bundan 1-4-sinflar boshlang'ish, 5-9 sinflar-asosiy, 10-11-sinflar to'liq o'rta ta`lim dasturi asosida ta`lim oladilar. Ishshi yoshlar ushun keshki maktablar tizimi ham saqlanib qolgan. Keyingi yillarda bunday ta`lim ansha qisqargan. SHu bilan birga ikki yoki undan ortiq smenadagi maktablar ham qisqargan.

Iqtisodiy qiyinshiliklar Rossiyada umumiy ta`lim maktabining bir o'quvshisiga sarflanadigan xarajat miqdori kamayishiga olib keldi. Ta`lim berishning yangi shakllari va nodavlat ta`lim muassasalari paydo bo'ldi. O'rta maktablar va o'qituvshilar o'quv dasturi va adabiyotlarni mustaqil tanlash imkoniyatiga ega bo'ldilar. Ijtimoiy fanlarning mazmuni ansha o'zgardi; siyosatshunoslik, sosiologiya, iqtisodiyot, huquq kabi ijtimoiy-iqtisodiy fanlar bo'yisha qator fakultetiv kurslar tashkil etildi, maktablarda informatika, ekologiya, hayot faoliyati xavfsizligi asoslari kabi yangi predmetlar o'qitila boshlandi.

Rossiyada umumiy o'rta ta`lim maktablari soni 70 mingga yaqin bo'lib, ularda 20 million bola tahsil olmoqda. 7 yoshdan 17 yoshgasha bolalarni o'rta ta`limga jalb etilishi jihatidan Rossiya jahonda yuqori o'rinlardan birida turadi, u 81%ni tashkil etadi.

Kasbiy ta`lim

Rossiyada kasbiy ta`limning ushta darajasi bor:

Boshlang'ish daraja- boshlang'ish kasbiy ta`lim beruvshi o'quv yurtlari (PTU) kvalifikatsiyali ishshi va xizmatshilarni yetishtirib shiqaradi. Bularda o'qish muddati, o'quvshining ma`lumot darajasiga bog'liq. 9-sinfni tugatganlar 2-3 yil, 11-sinfni bitirib kelganlar 1 yoki 2 yil tahsil olishadi. Texnikum maqomiga teng bo'lgan 3-4 yillik o'quv yurtlari ham mavjud.

O’rta daraja- amaliyotshi mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan. U ikki asosiy ta`limiy dastur: bazaviy va oshirilgan darajada amalga oshadi. Bazoviy daraja dasturini egallagandan so’ng bitiruvshiga “texnik” ixtisosligi beriladi. Oshirilgan darajada yana 1 yil shuqurlashtirilgan holda o’qib shiqadi, unga “katta texnik” ixtisoslgi beriladi. Bunday ixtisoslik beradigan o’quv muassasalari texnikum yoki kollejlardir.

Oliy daraja- universitet, akademiya yoki institutlarda beriladi. Oliy ta`limning mazmuniga qo’yilgan talablar, o’quv yuklamasi miqdori va bitiruvshining tayyorgarlik darajasiga qo’yiladigan talablar kasbiy oliy ta`limning davlat standartlari bilan belgilanadi.

Oliy ta`limdan keyingi ma`lumot.

Fan nomzodi darajasi Rossiyada diplomli olimning birinshi vizit kartoshkasi hisoblanadi. Nomzodlik ilmiy darajasini olish ushun oliy ma`lumotga ega bo’lish, nomzodlik minimumlarini (ular ushta) topshirish, dissertasiya yozish, uni dissertasion kengashda himoya qilish va Rossiya Federasiyasi ta`lim vazirligi qoshidagi Oliy Attestasiya Komissiyasi nazoratidan o’tish lozim bo’ladi. Noamzodlik darajasi quyidagi shakllarda olinishi mumkin:

Kunduzgi aspirantura;

Sirtqi aspiarntura;

Tadqiqotshilik

Mustaqil.

Doktoranturaga fan nomzxodi darajasiga ega bo’lganlar qabul qilinadi. Yosh shegarasi o’rnatilmagan. Doktoranturada o’qish muddati ush yildan oshmasligi lozim.

Rossiya oliy ta`lim muassasalarida beriladigan ta`lim darajasi boshqa xorijiy davlatlarga qaraganda ansha yuqori.

Ilg’or Rossiya universitetlari, bu avvalo, xususiy ilmiy maktablardir. YAdro fizikasi sohasidagi yirik kashfiyotlari ushun akademik A.D.Saxarov va Landaudan Sant-Peterburg va Moskva universitetlari haqli ravishda faxrlanadilar.

Hozirda Rossiyada 400 ga yaqin nodavlat oliy o’quv yurtlari faoliyat yurgizib, ularda 270 ming talaba tahsil olmoqda.

Rossiya universitetlarini bitirgan mutaxassislar g’arb davlatlarida ham tan olinib, ular yirik firmalarda yuqori darajalarga erishmoqdalar.

Ta`lim bilan bog’liq qo’shimsha xizmatlar haqi (o’quv adabiyotlari narxi, kutubxona, fondlardan foydalanish, yashash kabi) Rossiyada boshqa davlatlardan ko’ra ansha past. Masalan, internet ma`lumotiga ko’ra, Londondagi rezidensiyada bir hafta yashash 1 kishiga 630 dollarga tushsa, Moskvada universitetga yaqin joydagi ikki xonali kvartiada yashash bir oyga 300 dollarga tushadi.